Srovnání hodnotových struktur studentů prvních ročníků tří fakult

(Výsledky empirického sociologického výzkumu na Provozně ekonomické fakultě Mendelovy univerzity, Filozofické fakultě Univerzity Palackého a Fakultě humanitních studií Univerzity Karlovy)

Libor Prudký

Srovnání hodnotových struktur studentů prvních ročníků tří fakult

(Výsledky empirického sociologického výzkumu na Provozně ekonomické fakultě Mendelovy univerzity, Filozofické fakultě Univerzity Palackého a Fakultě humanitních studií Univerzity Karlovy)

Libor Prudký

Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy
Praha 2017

Zpracováno v rámci projektu PROGRES, FHS UK, Q20_20602058.

Recenzovali:
Mgr. M. Bodyová, Ph.D.
doc. Milan Tuček, CSc.

ISBN 978-80-7571-018-5

Obsah

1 Pojetí a průběh výzkumu 4
2 Demografická a statusová charakteristika 9
3 Srovnání hodnotových preferencí 16
4 Srovnání hodnotových orientací 19
5 Rozdíly v hodnotových rámcích 24
6 Rozdíly v normách chování 28
7 Srovnání vztahů mezi jednotlivými součástmi hodnotové struktury podle fakult 34

Příloha: Frekvence odpovědí na společné otázky výzkumu hodnotových struktur za FHS, PEF a FF 45

1 Pojetí a průběh výzkumu

Výzkum hodnotových struktur studentů realizuje Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy už 15 let. Výzkum sleduje několik cílů. Především je to poznání hodnotové struktury a vlivů na ni u studentů přicházejících studovat tuto fakultu. Ukazuje se totiž, že stav a dynamika těchto struktur jsou důležitými vlivy na možnosti, předpoklady, a tudíž i na potřeby případných změn v zaměření studia. Druhý cíl spočívá v tom, že se na výsledcích těchto výzkumů učí sami studenti práci s kvantitativními empirickými sociologickými výzkumy – práce na výsledcích výzkumů, které jsou „o nich", jsou pro ně výrazně přitažlivější. Projevuje se to i v řadě bakalářských a diplomových prací, které z dat těchto výzkumů vycházejí. Podobné cíle má i prezentovaná srovnávací analýza. S tím, že k nim samozřejmě přistupuje ještě bohatší možnost srovnávání, a tudíž i poznávání shod a diferencí v hodnotové struktuře studentů vstupujících na různé vysoké školy.

V posledních několika letech se uskutečňuje stejně založený výzkum také na jiných fakultách i v zahraničí. O roku 2017 pak cíleně, a to ve srovnání tří fakult. Kromě Fakulty humanitních studií UK (dále jen FHS) se uskutečňuje rovněž na Mendelově univerzitě v Brně, konkrétně na její Provozně ekonomické fakultě (dále jen PEF) a také na Filozofické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci (dále jen FF). Výběr srovnávaných fakult byl určen dostupností a komunikativností s fakultami a také vzájemným poznáním řešitelů za jednotlivé fakulty. Podstatná byla i volba odlišných sídel fakult. Nešlo však o cílený typologický (či jinak metodologicky jasně zaměřený) výzkum, který by chtěl srovnávat odlišné typy fakult. Zaměřením studia se vlastně FHS a FF navzájem blíží, PEF je odlišná – jak vysokou školou, tak zaměřením, které humanitní vzdělávání zasahuje jen částečně. Zároveň ale platí, že FHS stále uchovává principy liberálního studia a v tomto směru se odlišuje od obou srovnávaných fakult. Předpokládali jsme spíše, že rozdíly mezi fakultami budou spjaty především s místem jejich působení a také v odlišnosti FHS a FF od PEF.

Diference mezi místy sídla fakult se ukázaly už v předchozích srovnávacích výzkumech. Zejména šlo o komparaci tří typů fakult ze čtyř různých měst. Konkrétně

šlo o fakulty strojní (zástupce technického zaměření studia), pedagogické (zástupce společenskovědního zacílení studia) a ekonomické (zástupce studia orientovaného na prvořadé uplatnění na trhu práce a na získání vysokých pozic – zjednodušeně jsme tyto fakulty označili jako „pekuniární"). A ovšem i s FHS. Rozdíly mezi typy fakult se ukázaly podstatné, avšak ještě byly umocněny diferencemi v sídlech fakult – Praha se blížila k Brnu, Brno k Liberci a Ostrava zůstávala svébytná. Nejen na strojní, ale i na dvou ostatních fakultách.

Doufejme, že bude příležitost tato předchozí srovnání (proběhla ve dvou letech, konkrétně v roce 2003 a 2005) postupně porovnat i s výsledky tohoto srovnávacího výzkumu.

Ten byl založen na postupu kvantitativního empirického výzkumu hodnotových struktur, který vyvinul autor tohoto textu během posledních dvaceti let. Během patnáctiletého výzkumu na FHS bylo současně ověřováno, do jaké míry je tento koncept výzkumu oprávněný a nosný. Od roku 2008 je technika pro sběr dat v rámci výzkumu hodnotových struktur na FHS zachována v kompatibilní podobě.

Koncept výzkumu vychází z tohoto základu:

Tabulka č. 1: Schéma pro empirický kvantitativní sociologický výzkum hodnotových struktur studentů vysokých škol

Skupina indikátorů	*Hlavní indikace*	*Doplňkové a kontrolní indikace (varianty)*
A. hodnotové preference	základní životní hodnoty	– zdroje klidu a rovnováhy – vlivy na úspěšné manželství – podstatné atributy výchovy dětí (co si děti z výchovy mají především uchovat pro život)
B. hodnotové orientace	zaměření hodnot – struktura tendencí vývoje hodnot	– specifikace hodnotových orientací podle konkrétních situací (výkonnost, chudoba, úspěch, spokojenost, soudržnost atd.) – ochota ke změnám
C. hodnotový rámec	smysl existence	– důvěra obecně a vůči konkrétním aspektům života společnosti (stát, nositelé moci, instituce atd.) – víra, zvláště náboženská – možnosti ovlivňovat průběh života
D. normy chování	přijetí či odmítání přestupků	– podoba aktivit v oblastech přestupků/norem – míra nezbytnosti řádu
E. sociální, ekonomické a demografické vlivy	(členění na hlavní či doplňkové indikátory zde nepřichází v úvahu) Rozsah a pojetí – včetně případných kontrolních indikací – jsou vázány na zacílení a možnosti konkrétního výzkumu. Dosud u nás jako podstatné vystupují zvláště pohlaví, věk, náboženskost, vzdělání, druh absolvované školy, životní úroveň, životní styl, velikost obce bydliště, region a jeho socioekonomická úroveň a dynamika, diference ve vybavenosti domácnosti, podmínky pro vzdělání, kulturní a sociální kapitál a diference v podobě některých atributů dosavadní socializace. Především spojených s dosavadními obsahy kvality života.	

Toto schéma má své formální podoby, tedy počty a rozsahy stěžejních indikací, včetně škál a počtu znaků využívaných pro charakteristiku (poznání) těch součástí hodnotových struktur, které jsou v dané kultuře příznačné.

Bližší vymezení jednotlivých součástí schématu určujícího obsah a zaměření výzkumu hodnotových struktur studentů vysokých škol je následující:

Hodnotové preference: Jsou chápány jako elementární vyjádření základních životních hodnot, často jednoslovné, bez specifikace obsahu, s vysokou rezistencí vůči změnám. Jde vlastně o základní stavební kameny hodnotové struktury.

Hodnotové orientace: Specifikace hodnotových preferencí z hlediska zaměření (zacílení) významů. Často vážením výroků v dichotomiích. Prostřednictvím výzkumu hodnotových orientací lze rozpoznat složení obsahového zaměření hodnotových struktur, včetně vztahů mezi nimi¨, a tudíž i možného směřování k určitým typům.

Hodnotový rámec: Ohraničení možností pohybu a dosahu hodnot prostřednictvím míry možného vlivu jedincem, důvěrou, vírou a především ozřejmením smyslu existence, tedy i přijatých hodnotových preferencí a orientací. Často prostřednictvím několika indikátorů, zvláště se vztahujících k relevanci zdrojů a přístupů k chování a prožívání. Jde vlastně o základní zdroj pro pochopení míry aktivizace a reflexe utváření hodnotových struktur. V hodnotovém rámci může docházet ke změnám hodnotových orientací i preferencí, rámec ale je často ještě víc rezistentní vůči vnějším změnám než předchozí součásti hodnotových struktur.

Normy chování: Zde jako potvrzení či vyvrácení hodnot, kdy normy jsou chápány jako možné postupy realizace toho, „co se má“ a „oč se má usilovat“. Indikace je obvyklá pomocí přijatelnosti přestupků. Jde o základ můstku od hodnot k chování.

Statusové a demografické charakteristiky: Jejich prostřednictvím lze docházet ke specifikaci vlivů na shody či rozdíly mezi jednotlivými podobami hodnotových struktur. Jsou jak základem pro konkretizaci sociálního začlenění, sociálních a demografických indikací respondentů, tak jedním ze zdrojů ověřování míry platnosti zjištění o podobách sociálních struktur. Nejde o implicitní součást hodnotové struktury, ale o hledání a strukturaci vlivů na ni.

Na základě tohoto schématu byl vytvořen a dlouhodobě validizován dotazník, který byl použit i v tomto výzkumu. Jeho znění – spolu s výsledky frekvenční analýzy za jednotlivé zkoumané fakulty – najde čtenář v příloze tohoto textu.

Jedná se o rozdávaný (sbíraný) dotazník, který je respondentům rozdáván k vyplnění během jejich soustředění, aby počty respondentů co nejvíce zahrnovaly základní soubory. A výsledky tudíž byly za jednotlivé fakulty dostatečně vypovídající – tedy: reprezentativní. Reprezentativita není odvozována od postupu výběru reprezentantů základního souboru, nýbrž od výrazného zastoupení základního souboru v souboru výběrovém – v souboru, v němž se uskutečnil terénní sběr.

Vesměs šlo o sběr dat mezi studenty prvních ročníků uvedených fakult. Důvody byly následující: na FHS se terénní sběr dat uskutečňuje vždy ještě na konci září, tedy před zahájením výuky. Důvod je prostý: FHS pořádá pro zapsané studenty bakalářského denního studia ještě před začátkem výuky tzv. letní školu, v níž instruuje studenty

o obsahu a postupech liberálního studia. Jde zároveň o jediný čas, kdy se studenti 1. ročníku bakalářského studia na FHS soustředí na jednom místě v takovém počtu, aby bylo možné získat od nich dostatečné množství vyplněných dotazníků. Pro komparaci s ostatními fakultami bylo proto nutné, aby i na nich proběhl terénní sběr dat na počátku studia v 1. ročníku. Sběr dat se konkrétně uskutečnil za PEF v polovině října 2017, za FF v první polovině listopadu 2017 a pro srovnání byly využity výsledky sběru dat za FHS z roku 2016. (Na FHS se uskutečňuje od roku 2006 sběr dat po dvou letech, protože se ukázalo, že každoroční výzkum nepřináší relevantní diference a že pro srovnání v čase je postačující výzkum ve dvouletých intervalech.)

Podíly souboru dotazovaných ze základních souborů – tedy z celku studentů zapsaných do denního bakalářského studia na jednotlivých fakultách – byly následující:

Tabulka č. 2: Podíly dotazovaných na jednotlivých fakultách z celku studentů zapsaných do prvních ročníků denního bakalářského studia

	PEF	*FF*	*FHS*
absolutní počet dotazovaných	231	230	153
% základního souboru	52,3	22,7	20,7

Poznámky k tabulce č. 2: Základní soubor u FHS tvořili všichni studenti zapsaní do 1. ročníku bakalářského studia, u PEF studenti 1. ročníku zapsaní do oborů, v nichž se učí sociologie, u FF pak všichni zapsaní do 1. ročníku v tomto školním roce.

Nízký počet respondentů za FHS byl způsoben jednak menším počtem zapsaných studentů na FHS v roce 2016 a také skutečností, že sběr dat proběhl až druhý den letní školy a navíc ještě v odpoledních hodinách, kdy počty účastníků výrazně klesají.

Samotné srovnání fakult zde budeme prezentovat v téměř nejjednodušší podobě. Je tomu tak proto, že tento text slouží především jako zdroj pro další analýzy, jako základ srovnávání a jako přehled získaných poznatků v elementární podobě. Při prezentaci budeme postupovat nejprve od uvedení podob, shod a rozdílů v základní demografické a statusové struktuře dotazovaných za jednotlivé fakulty, v další části se budeme věnovat srovnávání hodnotových preferencí, pak hodnotových orientací a hodnotových rámců, stručně uvedeme i stěžejní shody a diference v normách chování mezi fakultami. Pokus o shrnutí bude vycházet ze srovnání jednotlivých součástí hodnotových struktur za zkoumané fakulty. Srovnávací analýza mezi zkoumanými fakultami bude samozřejmě základním postupem jak zpracování, tak prezentace výsledků výzkumu.

2 Demografická a statusová charakteristika

Pro pochopení shod či rozdílů mezi jednotlivými fakultami a také pro pochopení struktury odpovědí na většinu otázek je podstatné, jakou demografickou a statusovou strukturu měli dotazovaní studenti. Důvod je zřejmý: podstatné diference v těchto strukturách mohou mít – nebo také nemusí – vliv na jejich hodnotové struktury. To, zda tomu tak je – či není –, je ovšem možné zjistit jen tehdy, když se s demografickou a statusovou strukturou dotazovaných seznámíme. Můžeme při tom vyjít samozřejmě jen z údajů, které se k těmto strukturám v dotazníku vyskytují.

Struktura **podle pohlaví** se ukázala v jiných šetřeních jako zásadní.

Graf č. 1: Genderové diference mezi zkoumanými fakultami

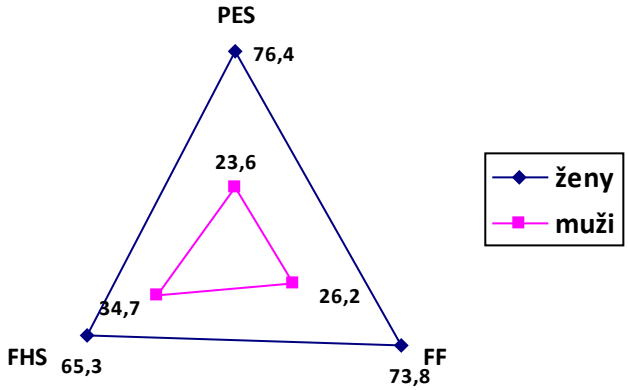

Diference mezi zkoumanými fakultami v genderové struktuře nejsou podstatné. Jde převážně o „dívčí“ fakulty, i když na FHS je podíl mužů a žen 1 ku 3, zatímco na obou dalších fakultách jde v zásadě o poměr 1 ku 4.

Socializační proces je obvykle vázán do značné míry na **působení rodiny**. Prvním hlediskem, kterým se u tohoto indikátoru zabýváme, je míra ucelenosti rodin, v nichž dotazovaní vyrůstali.

Tabulka č. 3: Dosavadní struktura rodiny dotazovaných (v %)

	PES	*FF*	*FHS*
po celou dobu oba vlastní rodiče	66,8	68,6	58,3
po většinu této doby oba vlastní rodiče	12,1	9,5	14,6
po většinu doby či stále oba rodiče, z nich byl ale jen jeden vlastní	5,4	5,7	7,3
převážně jen jeden z rodičů	14,3	12,9	17,9
převážně či po celou dobu bez rodičů	0,4	0,5	0
jiná situace, jaká:	0,9	2,9	2

V ucelených rodinách s oběma biologickými rodiči vyrůstali na PEF a FF dotazovaní ze dvou třetin, na FHS pak ze tří pětin. Když vezmeme jako ucelenou rodinu jakoukoli, kde většinu času působí oba rodiče, pak jsou rozdíly podobné: na PEF šlo o téměř 85 % dotazovaných, kteří vyrůstali většinou v takových rodinách, na FF asi o jedno procento méně, na FHS o 5 % méně. Diference jsou vlastně malé z obou hledisek. Podstatná je neúčast studentů, kteří vyrůstali bez rodičů. Srovnání s celou populací vychází jasně ve prospěch studentů zkoumaných fakult: výrazně víc, než je v populaci ČR obvyklé, vyrůstali v ucelených rodinách. Jde o součást důležité stránky zázemí studentů.

To, že jejich původní rodiny jsou nejen ucelené, ale i kvalitní, pokud se jedná o vztahy mezi rodiči a dětmi, ukazuje následující přehled.

Tabulka č. 4: Struktura odpovědí na otázku, zda se dotazovaní mohou obrátit i dnes na své rodiče s osobními otázkami a problémy

	PES	*FF*	*FHS*
ano a vím, že mne vyslechnou a poradí mi	52,9	48,1	46
ano, ale jejich rady musím „filtrovat“	22,9	26,2	33,3
jen výjimečně a otázky nemohu formulovat přímo	14,3	15,7	13,3
skoro vůbec to nepřichází v úvahu	7,2	6,7	6,7
rozhodně ne	2,7	3,3	0,7

I tady zřetelně převažují pozitivní odpovědi. Běžně se na rodiče se svými problémy může obrátit prakticky shodně na všech sledovaných fakultách kolem tří čtvrtin studentů. Naopak podíl těch, kteří tuto variantu vyloučili, je nepatrný.

O dobrém zázemí v rodinách dotazovaných svědčí i údaje o vybavenosti domácností jejich rodin.

Graf č. 2: Vybavenost domácností dotazovaných studentů

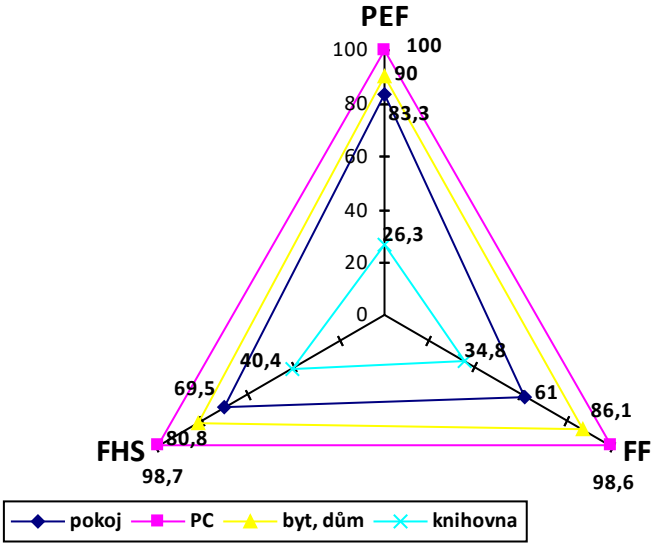

Jestliže údaje o vybavenosti domácností počítačem s internetem jsou v podstatě shodné a vesměs se přibližují 100 %, vybavenost samostatným pokojem pro každého člena domácnosti i bydlením „ve vlastním" ukazují, že nejvyšší standard vybavení domácnosti je u studentů PEF, pak u studentů FF a nejnižší u studentů FHS. To potvrzují i nejnižší podíly studentů, kteří se vyjádřili, že si danou výbavu jejich původní domácnosti nemohou dovolit, právě u dotazovaných z PEF. Zároveň jsou studenti FHS nejlépe vybaveni knihovnou nad 500 svazků. Že by standard rodiny byl rovněž jedním z indikátorů výběru různých typů fakult? PEF patří mezi ekonomické fakulty a ty jsou obvykle chápány jako zdviže k úspěchu a bohatství. U FF a ani u FHS nelze asi tento obraz ve vědomí uchazečů a rodičů nalézt. Zároveň se nabízí výklad, že s klesajícím hmotným vybavením domácnosti dotazovaných roste vybavenost domácnosti knihovnou. Je to nepochybně příliš odvážná interpretace, ale možná, že by v dalším zkoumání stála za detailnější analýzu.

Velikost bydliště dotazovaných je obvykle součástí demografických charakteristik.

Tabulka č. 5: Složení dotazovaných studentů podle velikosti jejich bydliště (v %)

	PEF	*FF*	*FHS*
v obci do 2 tisíc obyvatel	24,1	24,9	12,6
v obci mezi 2 až 5 tisíci obyvateli	10,3	12,4	6,6
v obci mezi 5 až 20 tisíci obyvateli	20,5	18,7	19,2
v obci mezi 20 až 50 tisíci obyvateli	13,8	14,4	11,3
v obci mezi 50 až 100 tisíci obyvateli	6,7	9,1	4,6
v obci nad 100 tisíc obyvatel	21	18,2	11,9
v Praze	0,4	1,9	31,8
jiná situace	3,1	0,5	2,0

V tomto indikátoru jsou ze sledovaných fakult největší diference. FHS je stále především „pražskou fakultou“, nebo přesněji fakultou, která je nejvýrazněji dotována studenty ze svého sídla. Brněnská PEF má mezi dotazovanými jen jednu pětinu z Brna, olomoucká FF z Olomouce ještě méně. Opačně platí, že respondenti z FHS jsou výrazně méně z obcí menších než 5 tisíc obyvatel: PEF skoro 35 %, FF ještě o něco víc, FHS méně než 20 %. U Mendelovy univerzity jde zřejmě ještě o reziduum pověsti vysoké školy zemědělské, u FF nemáme vysvětlení jiné, než že Olomouc je centrem kraje s velkým počtem menších obcí.

Poslední, avšak ne nejméně významnou, je struktura dotazovaných podle **vzdělání jejich rodičů**.

Graf č. 3: Struktura otců dotazovaných podle nejvyššího dosaženého vzdělání

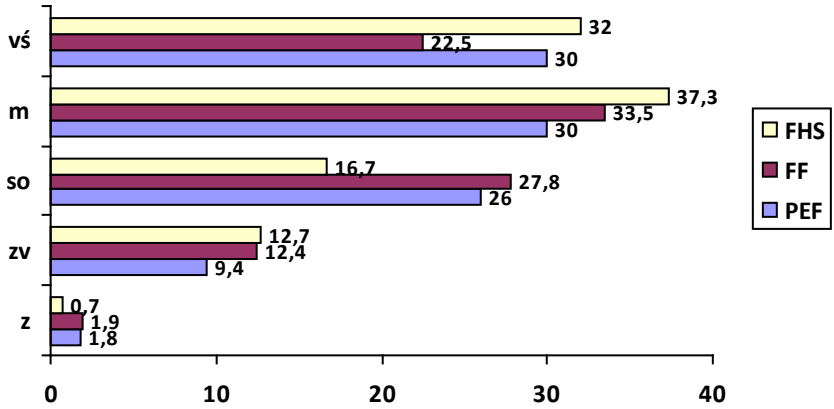

Legenda: Z = základní vzdělání; ZV = základní vzdělání s vyučením; SO = střední odborné bez maturity; M = maturita; VŠ = vysokoškolské a vyšší

Shrnuto: Otců s maturitou a vyšším vzděláním má z dotazovaných z FF 56 %, z PEF 60 % a z FHS 69,3 %. Jsou to diference zaznamenatelné a důležité.

Graf č. 4: Struktura matek dotazovaných podle nejvyššího dosaženého vzdělání

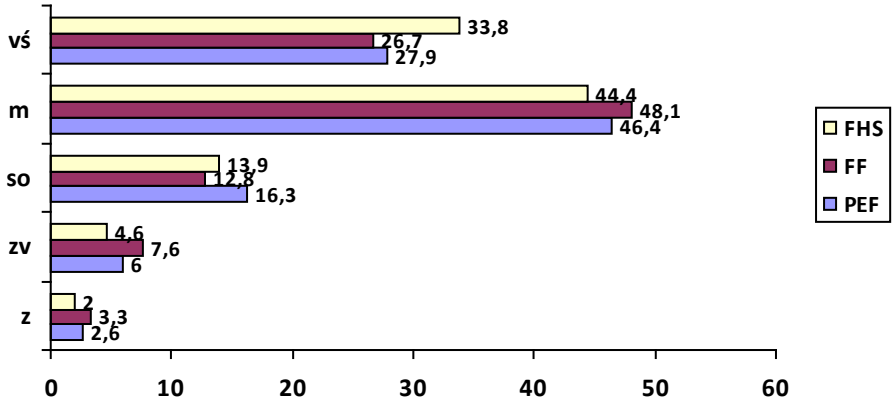

Když shrneme pohled na vzdělanostní strukturu matek respondentů podobně jako u otců, získáme odlišný přehled: u PEF je 74,3 % matek s maturitou či vyšším vzděláním, u FF to bylo 74,8 % a u FHS 78,2 %. Diference mezi fakultami jsou nepatrné, podstatně menší než ve vzdělání otců. A podstatné je, že vzdělání matek – takto nahlíženo – je vlastně vyšší než otců. I když – rozdíl ve prospěch matek je především ve středoškolském vzdělání s maturitou. To je kategorie, která je v ČR pro ženy obecně silněji zastoupená než u mužů. Mezi dotazovanými je však i mírně více matek s vysokoškolským vzděláním než otců. A to je proti struktuře v celé populaci odlišné. Zdá se, že vzdělání matky je pro studium jejich dětí na vysokých školách významnější než vzdělání otců. Ale jde opět o téma pro další výzkum.

Pokud se jedná o **předchozí vzdělávání respondentů**, ukázal výzkum tyto diference:

Tabulka č. 6: Vývoj zastoupení jednotlivých druhů středních škol mezi dotazovanými studenty (v %)

na	*PEF*	*FF*	*FHS*
8letém gymnáziu – denní studium	10,3	22	21,1
jiném gymnáziu – denní studium	32,8	49,3	32,9
SOŠ typu průmyslová škola – denní studium	6,9	3,8	9,9
SOŠ typu neprůmyslová škola – denní studium	44	23,9	32,2
integrované střední škole s maturitou – denní studium	3,0	0,5	2,0
SŠ jsem studoval/a dálkově	–	–	–
jiné škole	3,0	0,5	2,0

Rozdíly v absolvované střední škole jsou mezi zkoumanými fakultami významné. Gymnazistů je u respondentů z PEF nad 43 %, z FHS už 53 % a z FF přes 71 %. Nárůst absolventů středních odborných neprůmyslových škol mezi studenty FHS sledujeme už několik let. To, že právě absolventi tohoto druhu středních odborných škol mají největší podíl na PEF, je logické. Filozofická fakulta si stále zachovává podobu, která nejvíc přitahuje studenty gymnázií. Nemáme samozřejmě indikace, které by specifikovaly střední školy, avšak přece jen je pro gymnazisty příznačné, že mají hlubší a rozsáhlejší základ v humanitním vzdělání než absolventi středních odborných neprůmyslových škol, natož absolventi průmyslovek či integrovaných středních škol s maturitou. Mohlo by to být i jedním ze zdrojů utváření jejich hodnotových struktur.

Možná, že těmto poznatkům odpovídá i struktura dotazovaných podle toho, zda **chtěli jít studovat na danou fakultu**, nebo někam jinam.

Tabulka č. 7: Míra zájmu o studium na jednotlivých zkoumaných fakultách (v %)

	PEF	*FF*	*FHS*
ano chtěl/a jsem studovat na této fakultě	34,1	56,2	18,5
spíše ano, chtěl/a jsem studovat na fakultě podobného zaměření	35,9	25,2	35,1
ani tak, ani tak, nebyl/a jsem si jist/a, na jaké fakultě chci studovat	17,7	10,5	24,5
spíše ne, chtěl/a jsem studovat jinde, ale nedostal/a jsem se	8,2	5,7	17,2
rozhodně ne, chtěl/a jsem studovat něco zcela jiného	2,3	0	2,0
jiná situace, jaká	1,8	2,4	2,6

Nejvyhraněnější zájem o studium měli dotazovaní z filozofické fakulty: více než 80 % dotazovaných se takto vyjádřilo. Z PEF to bylo 70 %, z FHS jen 53 % respondentů. Zato mezi dotazovanými z FHS byla celá čtvrtina těch, kteří nevěděli co studovat a „zakotvili" na FHS. A navíc skoro pětina uvedla, že spíše či rozhodně chtěli studovat na jiné fakultě. Tato diference umocňuje informace o absolvované střední škole a spolu se podílejí na rozdílech v motivaci ke studiu mezi fakultami. Zdá se, že se tu projevuje ještě skutečnost, že FHS je relativně nová fakulta a především to, že si významná část veřejnosti vlastně nedovede představit, o jaké studium na této fakultě půjde. Souvisí to s celkovou nízkou úrovní humanitní vzdělanosti ve společnosti této země. Mimochodem: ještě zhoršovanou významnými politiky…

Poslední z indikací spojených se statusovou strukturou dotazovaných jsme vybrali tu, která se zabývá **mírou a podobou náboženskosti** respondentů. Důvod je prostý: z většiny dosavadních výzkumů ve věkových skupinách blízkých s dotazovanými v tomto výzkumu se ukazuje diferenciace podle rozsahu a podoby náboženského vyznání jako důležitá. (Na rozdíl proti např. věkové diferenciaci – ta je u dotazovaných v tomto výzkumu naprosto nevýznamná: u všech zkoumaných fakult se kolem 90 % dotazovaných „vejde" mezi devatenácti- a dvacetileté.)

Tabulka č. 8: Víra v boha dotazovaných (v %)

	PES	*FF*	*FHS*
nevěřím v boha	20,2	19,1	14,6
nevím, zda bůh existuje, a nevěřím, že o tom můžeme získat jistotu	12,1	13,8	13,9
nevěřím v zosobněného, ztělesněného boha, ale věřím na vyšší moc	39,5	44	57,6
někdy věřím v boha, někdy ne	8,1	4,8	2,6
věřím v boha, přestože mám své pochybnosti	12,1	10,5	6,6
vím, že bůh existuje, nemám o tom žádné pochybnosti	8,1	7,7	4,6

Diference mezi fakultami odpovídají diferencím v míře a podobě religiozity, která se ukazuje ve většině šetření i ze sčítání: jižní Morava má největší podíl věřících, za ní pak střed Moravy, Praha naopak jasně převažuje mezi těmi, kdo nevěří v zosobněného

boha, ale věří ve „vyšší moc“. Významné je, že mezi dotazovanými studenty prvních ročníků uvedených fakult je podíl ateistů (sdružení prvních dvou kategorií snad takto lze označit) radikálně nižší, než je obvyklé pro dospělou populaci v ČR. Připomeňme, že náboženskost patří k indikacím, které se blíží vyjádření nadosobního, transcendentálního přístupu k životu.

3 Srovnání hodnotových preferencí

Hodnotové preference jsou nejobecnějším vyjádřením základní podoby hodnotového žebříčku. Otázka byla položena ve vztahu k důležitosti v životě: „Nejprve vám předložíme několik skutečností. Prosíme, posuďte každou z nich, jak je ve vašem životě důležitá?“ Dotazovaní měli možnost výběru ze čtyřstupňové škály – čím blíže jedničce, tím vyšší váha dané hodnoty.

Z dalších výzkumů se jasně ukázalo, že kromě přímého zaznamenání váhy životních hodnot ukazují hodnotové preference také symbolickou podobu toho, co vyjadřují: hodnota práce je rovněž vyjádřením vztahu k praktickému, výkonově chápanému životu, hodnota rodiny vypovídá o zakotvení a také identifikaci dotazovaných, posouzení hodnoty „přátelé a známí“ se vztahuje k nejbližšímu sociálnímu poli, v němž se dotazovaní pohybují, a v tomto směru doplňuje hodnotu rodiny, preference volného času naznačuje také spíše nevýkonový přístup k životu, hodnota politiky je i vyjádřením vztahu k veřejným tématům i občanství a konečně preference náboženskosti je mj. též náznakem zaměření na transcendentální témata v životě dotazovaných.

Tabulka č. 9: Porovnání průměrů a pořadí za hodnotové preference na zkoumaných fakultách (1 = velmi důležitá, 4 = vůbec nedůležitá)

Rok	*práce*	*rodina*	*přátelé*	*volný čas*	*politika*	*náboženství*
	průměr	*průměr*	*průměr*	*průměr*	*průměr*	*průměr*
PEF průměr	1,89	1,15	1,45	1,88	3,09	3,38
pořadí	4.	1.	2.	3.	5.	6.
FF průměr	1,90	1,20	1,39	1,86	2,56	3,29
pořadí	4.	1.	2.	3.	5.	6.
FHS průměr	2,10	1,22	1,48	1,76	3,03	3,30
pořadí	4.	1.	2.	3.	5.	6.

Pořadí je shodné u všech fakult. Rozdíly jsou mezi FF a FHS na jedné straně a PEF na straně druhé, pokud jde o distance mezi hodnotovými preferencemi: Na FHS a FF

je to menší distance než 2,1 průměru, na PEF 2,23 průměrně. Největší je distance mezi preferencí práce a politiky – u PEF je to 1,2 stupně, u FHS 0,93 a u FF 0,66.

Nebudeme se dále zabývat detailní strukturou odpovědí – čtenář je najde v příloze. Hned se věnujeme výsledkům faktorové analýzy hodnotových referencí za jednotlivé fakulty. Tedy – vztahům mezi jednotlivými preferencemi uvnitř zkoumaných fakult.

Tabulka č. 10: Faktorová analýza hodnotových preferencí za PEF (53,6 % všech výběrů)

Preference	*1. faktor*	*2. faktor*
volný čas	,787	
přátelé a známí	,786	
rodina	,668	-,442
politika		,718
náboženství		,690
práce		-,490

Tabulka č. 11: Faktorová analýza hodnotových preferencí za FF (77,8 % výběrů)

Preference	*1. faktor*	*2. faktor*	*3. faktor*	*4. faktor*
volný čas	,854			
přátelé a známí	,714		,412	
politika		,824		,286
náboženství		,700	,254	-,430
rodina			,909	
práce				,895

Tabulka č. 12: Faktorová analýza hodnotových preferencí za FHS (60 % výběrů)

Preference	*1. faktor*	*2. faktor*	*3. faktor*
volný čas	,698	-,221	
politika	,656	,282	
rodina	-,605		,478
práce		,772	
náboženství	-,211	,617	
přátelé a známí			,912

Diference jsou na první pohled zřetelné: Především je to počet faktorů, do nichž se sdružily výpovědi dotazovaných, a také míra dosahu faktorových analýz na celky souborů respondentů. Diference jsou ovšem i ve složení faktorů, tedy ve sblížení hodnotových preferencí ve volbách respondentů na zkoumaných fakultách. Největší „pohyb" je zřejmě u preference práce. Zatímco na PEF byla provázána v negativní poloze s politikou a náboženstvím (stejně tak je tu i podobný a výrazný vztah rodiny), u dotazovaných z FF vystupuje práce jako nositel samostatného faktoru, s nímž se negativně propojuje náboženství a slabě, avšak v pozitivním směru, i politika. U FHS

je práce jasně v pozitivním směru provázána s náboženstvím, s rodinou vůbec ne a s politikou slabě, s volným časem v obrácené podobě. Spojení rodiny s „přáteli“ a „volným časem“, jak vystoupilo u PEF, je logické a objevuje se poměrně často. Volný čas ale už není ve spojení s rodinou u FF, a dokonce u FHS jde o protisměrné vztahy: ti, co preferovali rodinu, nepreferovali volný čas, a naopak. Politika (starost o veřejná témata) a náboženství (víra a přesah sebe sama) jsou ve shodném faktoru u PEF i u FF. Víme ale, že jde spíše o provázání slabého vztahu k těmto prioritám. U FHS se náboženství, jak už jsme připomněli, spojilo s prací a politika s rodinou.

Popisy propočtených faktorů můžeme uvádět i nadále. Ale i tak by bylo zřetelné, že se jedná o nesourodá vyjádření, neshodující se mezi fakultami, neobsahující jasné dikce a vztahy. Zobecnění? Snad jediné: Neusazenost hodnotových preferencí dotazovaných studentů a neuvažování o nich ve vzájemných souvislostech. Jde zřejmě o atribut socializační fáze dotazovaných – pozdní adolescenci či počátek rané dospělosti.

4 Srovnání hodnotových orientací

Před prezentací výsledků výzkumu uvedeme pojetí hodnotových orientací, které byly ve výzkumu použity, včetně zkratkovitých vyjádření jejich obsahů. Připomeňme, že vždy byly zdrojem posouzení dotazovanými dichotomie. Míra souhlasu či nesouhlasu s výroky znamenala přiklonění se k tomu či onomu pólu dichotomií.

Výroky a jejich obsahy jsou následující:

a) Cizincům by se měla v naší zemi zakázat veškerá politická činnost. (**+: xenofobie; -: otevřenost**)

b) Problémy občanů by měl řešit především stát, a ne občané. (**+:etatismus; -: občanství**)

c) Jistota a blahobyt jsou důležitější než svoboda. (**+: proti liberalismu; -: liberalismus**)

d) Nejlepší je žít v klidu, příliš nevybočovat z řady, aby se člověk nedostal do zbytečných problémů. (**+: konformismus; -: nonkonformismus**)

e) Rozdíly v příjmech by se měly zmenšit. (**+: rovnostářství; -: diferenciace**)

f) Bylo by dobré, aby většina lidí v České republice věřila v boha. (**+: náboženské; -: sekulární**)

g) Každý musí své problémy řešit sám. (**+: individualismus; -: spolupráce**)

h) Život si musíme udělat tak příjemný, jak to jen jde. (**+: hédonismus; -: zdrženlivost, skromnost**)

i) Usilovat o úspěch je to hlavní. (**+: na úspěch; -: nejen na úspěch**)

j) Rozhodující je dosáhnout cíl, jakým způsobem, to je vedlejší. (**+: bezohlednost, bezskrupulóznost; -: respekt k etice**)

k) Pohoda je důležitější než úspěch v práci. (**+: pohodáři; -: prosazení, kariéra**)

Základní přehled o struktuře odpovědí na uvedené indikace podává následující tabulka.

Tabulka č. 13: Porovnání odpovědí na otázky vztahující se k hodnotovým orientacím

Výroky o hodnotových orientacích	*FF*			*PEF*			*FHS*		
	průměr	*pořadí*	*% ne*	*průměr*	*pořadí*	*% ne*	*průměr*	*pořadí*	*% ne*
Cizincům by se měla v naší zemi zakázat veškerá politická činnost.	2,87	7.	67,5	2,66	7.	58,7	2,77	5.	66,7
Problémy občanů by měl řešit především stát, a ne občané.	2,65	5.	53,6	2,51	6.	49,6	2,87	7.	72,4
Jistota a blahobyt jsou důležitější než svoboda.	3,22	9.	86,5	3,01	10.	82,9	3,20	9.	86,4
Nejlepší je žít v klidu, příliš nevybočovat z řady, aby se člověk nedostal do zbytečných problémů.	2,98	8.	71,9	2,84	9.	67,3	3,24	11.	83,9
Rozdíly v příjmech by se měly zmenšit.	1,96	2.	23,9	2,12	2.	31,5	2,29	3.	38,9
Bylo by dobré, aby většina lidí v České republice věřila v boha.	3,28	11.	80,7	3,2	11.	79,4	3.21	10.	80,3
Každý musí své problémy řešit sám.	2,48	4.	47,6	2,3	4.	39,8	2,43	4.	47,3
Život si musíme udělat tak příjemný, jak to jen jde.	1,5	1.	6,8	1,43	1.	5,2	1,59	1.	10,0
Usilovat o úspěch je to hlavní.	2,75	6.	65,1	2,35	5.	40,8	2,82	6.	67,2
Rozhodující je dosáhnout cíl, jakým způsobem, to je vedlejší.	3,24	10.	81,9	2,78	8.	77,2	3,17	8.	78,2
Pohoda je důležitější než úspěch v práci	2,18	3.	32,4	2,29	3.	39,5	2,17	2.	30,0

Poznámka k tabulce č. 13: Průměry jsou za čtyřstupňovou škálou. 1 = rozhodný souhlas s daným výrokem; 4 = rozhodný nesouhlas s daným výrokem. Pořadí je podle průměrů – čím nižší průměr, tím vyšší pořadí. Ve třetím sloupci jsou uvedeny součty odpovědí na 3. a 4. stupeň škály, tedy součty nesouhlasu s daným výrokem.

Zpřehlednit sumu poznatků z tabulky č. 13 není jednoduché. V tomto prvním přehledu uvedeme jen některé z možností výkladu.

Především: Nejsilnější hodnotovou orientací u všech tří fakult je orientace na hédonismus. Na druhém místě je zřetelná pozice liberálního vidění světa. Další jsou protináboženské hodnotové orientace, pak orientace nonkonformní, preferující pohodu před úsilím o úspěch v práci, orientace proti bezohlednosti, proti etatismu, proti prvořadému usilování o úspěch a proti xenofobnímu vidění světa. Převažuje souhlas s individualistickou a rovnostářskou orientací.

Rozdíly mezi fakultami jsou v některých hodnotových orientacích zásadní.

Nejvýraznější jsou orientace na úspěch: PEF je zcela odlišná od dvou ostatních fakult, tuto hodnotovou orientaci uvádí téměř 60 % dotazovaných z této fakulty, u FHS a FF se jedná o souhlas kolem třetiny dotazovaných. Druhou nejsilnější diferenci jsme zaznamenali u orientace etatistické: dotazovaní z PEF ji vyjádřili z 50 %, z FF ze 46 %, ale z FHS ani ne u 28 %. Podobně silné jsou diference v hodnotových orientacích proti konformitě. Tu vyjádřilo 84 % respondentů z FHS, ale jen 72 % z FF, a dokonce pouze 67 % z PEF. Pro rovnostářství se vyjádřilo 76 % respondentů z FF, 68,5 % z PEF, avšak jen 61 % z FHS.

Dotazovaní ze všech tří fakult se shodují ve většině ostatních hodnotových orientací – u xenofobních je diference jen 9 procentních bodů, u bezohlednosti necelých 5 %, u protiliberálních ani ne 4 body atd.

Faktorová analýza by měla do těchto diferencí i shod přinést další pohledy.

Tabulka č. 14: Faktorová analýza hodnotových orientací za FF (66,7 % výběrů)

Hodnotová orientace	*1. faktor*	*2. faktor*	*3. faktor*	*4. faktor*	*5. faktor*
na úspěch	,802		,266		
bezohlednost	,747				
pohoda	-,743				
proti liberalismu		,775			
konformismus		,699			
xenofobie		,560	,355		
hédonismus			,748	,305	
náboženské			-,739	,277	
rovnostářství				,843	
etatismus		,500		,562	
individualismus					,943

Tabulka č. 15: Faktorová analýza hodnotových orientací za PEF (52,6 % výběrů)

Hodnotová orientace	*1. faktor*	*2. faktor*	*3. faktor*	*4. faktor*
pohoda	,734			
rovnostářství	,698			
individualismus	-,382		,322	,348
proti liberalismu		,787		
bezohlednost		,754		
na úspěch	-,265	,482	,439	
hédonismus	,498		,656	
náboženské			-,577	
konformismus			-,510	,348
xenofobie				,673
etatismus				,642

Tabulka č. 16: Faktorová analýza hodnotových orientací za FHS (44,7 % výběrů)

Hodnotová orientace	*1. faktor*	*2. faktor*	*3. faktor*
konformismus	,745		-,208
proti liberalismu	,640		
etatismus	,588		
rovnostářství	,436	-,368	-,256
xenofobie	,414		,356
na úspěch		,749	
bezohlednost		,720	
individualismus		,375	,366
hédonismus			,705
pohoda		-,458	,685
náboženské			-,487

Diference mezi fakultami jsou i zde zřetelné. FF vykazuje – stejně jako u hodnotových preferencí – jednak největší počet faktorů, ale také jasný největší podíl, které faktory z celku voleb respondenty zahrnuly. Snad to lze interpretovat tak, že dotazovaní z FF jsou si ve svých volbách nejblíže, faktory zahrnou dvě třetiny ze všech voleb hodnotových orientací. Promítnou je do více faktorů, avšak charakterizují jejich blízkost. Dvě další fakulty jsou zřejmě méně homogenní – více diferencované.

Samotné faktory se mezi fakultami také liší, ale složení některých faktorů se u fakult podobá. Platí především pro provázanost orientace na úspěch s orientací na bezohlednost. Také pro obrácený a silný vztah mezi hédonismem a náboženskostí. Orientace protiliberalistická se ve dvou fakultách spojila s konformitou (a obráceně), na PEF tomu tak nebylo – zde se protiliberalistická orientace provázala s orientací na úspěch a bezohlednost. Úzké je propojení rovnostářství a etatismu. To všechno jsou vlastně očekávatelné vztahy, jsou však různě důležité u jednotlivých fakult. Například spojení liberalismu a nonkonformity je silné u FHS, slabší u FF a nejasné u PEF. Hédonismus se u PEF silně spojil s pohodou a rovnostářstvím, spojení s pohodou platí i u FHS, u FF se neobjevilo atd. Jde jednak o charakteristiky jednotlivých fakult, ale také o obecnou nevyjasněnost a vlastně i nesrozumitelnost hodnotových orientací studentů prvních ročníků zkoumaných fakult.

Jako poslední ze souvislostí hodnotových orientací si všimneme jejich vztahů ke genderovým rozdílům.

Tabulka č. 17: Porovnání statisticky významných vztahů genderových diferencí a diferencí ve volbě hodnotových orientací mezi zkoumanými fakultami

	PEF	*FF*	*FHS*
1. xenofobie			
2. etatismus		víc ženy	
3. proti liberalismu		víc ženy	víc ženy
4. konformismus	víc ženy	víc ženy	

5. rovnostářství	víc ženy		
6. víra		víc muži	
7. individualismus	víc muži		víc muži
8. hédonismus			víc ženy
9. na úspěch			
10. bezohlednost	víc muži		
11. pohoda			

Rozsahy diferenciací hodnotových orientací podle genderových rozdílů jsou u všech sledovaných fakult podobné – čtyřikrát u PEF a FF, třikrát u FHS. Shody jsou věcně menší. Dvakrát je patrná převaha žen při volbě konformistických orientací, dvakrát táž proti liberalismu, dvakrát naopak převaha mužů mezi těmi, kdo volili individualismus. Pro PEF je charakteristické, že bezohledné hodnotové orientace volili spíše muži. Na dvou dalších fakultách byla shodně odmítaná muži i ženami.

I z toho hlediska je možné usuzovat, že rozdíly mezi fakultami v hodnotových orientacích jsou, nejsou však všeobecné a ani vnitřně nediferencované.

5 Rozdíly v hodnotových rámcích

Poslední součástí analýzy hodnotových struktur je zkoumání podoby, shod a rozdílů v hodnotových rámcích. Jde o výzkum, který se pokouší prostřednictvím indikace smyslu přiblížit pohled na ohraničení hodnotových struktur respondentů.

Děje se to analýzou odpovědí na otázku: „Lidé uvažují o životě rozdílně. Uveďte, prosíme, ke každé z následujících výpovědí, zda s ní…

1 = naprosto souhlasíte, 2 = spíše souhlasíte, 3 = částečně souhlasíte, částečně nesouhlasíte, 4 = spíše nesouhlasíte, 5 = naprosto nesouhlasíte, (9 = nevím)

Základní přehled odpovědí podává tabulka č. 18. Nejen, pokud se jedná o procenta souhlasu, ale i v prezentaci průměru za celou škálu. Zároveň uvádí označení jednotlivých hodnotových rámců.

Tabulka č. 18: Porovnání hodnotových rámců mezi fakultami (v %)

	PEF	*FF*	*FHS*
Člověk může sotvaco změnit na průběhu vlastního života. – FATALISTÉ	10,9	3,8	6,0
průměr	4,22	4,19	4,28
Život má pro mě smysl, protože existuje bůh. – VĚŘÍCÍ	9,6	8,7	7,3
průměr	4,64	4,46	4,60
V mých očích neslouží život žádnému zvláštnímu účelu. – NIHILISTÉ	11,9	14,4	14,6
průměr	4,28	4,3	4,09
Život má jen ten smysl, který mu sami dáme. – AKTIVNÍ	82,1	83,7	79,3
průměr	1,95	1,87	1,91
Rozum dává životu smysl. – RACIONALISTÉ	34,2	45,9	40,4
průměr	3,35	2,9	2,90
Bez lásky nemá život smysl. – CITOVÍ	79,9	73,2	74,0
průměr	1,91	2,0	1,93

Pro větší přehlednost uvádíme diference v hodnotových rámcích mezi fakultami v grafické podobě. Ukazuje se, že pořadí váhy jednotlivých hodnotových rámců je mezi fakultami velmi blízké.

Graf č. 5: Porovnání kladných odpovědí na jednotlivé indikace hodnotových rámců mezi fakultami

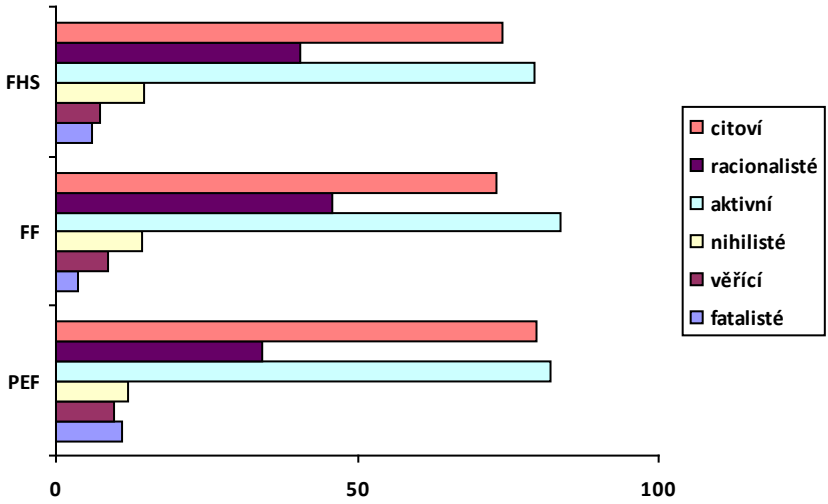

Na prvních místech se střídají aktivní přístupy k životu s přístupy založenými na citovém naplnění života. Aktivita sice převažuje, ale ne zásadně. Ukazuje se, že jde o vzájemně komplementární vztahy spíše než původně uvažovaná komplementarita racionality a citu. Podíly racionalistů jsou podstatně menší než prvých dvou druhů hodnotových rámců. Překvapivě jsou nejnižší u PEF, i když distance proti ostatním fakultám není zásadní. Naopak je u této fakulty nejnižší podíl nihilistů. Ten je u FF a FHS prakticky shodný. Nevíme, do jaké míry se jedná o skutečný projev nihilismu, nebo o projev nezájmu o nalézání smyslu života. Avšak právě druhá možnost výkladu by snad u FF a FHS měla přicházet v úvahu řidčeji. Největší podíl dotazovaných s představou, že smysl dává životu bůh, je zase u brněnské fakulty, pak na pražské a tentokrát na posledním místě je Olomouc.

Stejně jako u ostatních součástí hodnotové struktury studentů prvních ročníků vybraných fakult uvedeme faktorovou analýzu baterie indikací hodnotových rámců.

Tabulka č. 19: Faktorová analýza hodnotových rámců za PEF (65,9 % výběrů)

Indikátor	*1. faktor*	*2. faktor*	*3. faktor*
Život má jen ten smysl, který mu sami dáme.	,783		-,257
Bez lásky nemá život smysl.	,782		,338
V mých očích neslouží život žádnému zvláštnímu účelu.	-,233	,744	
Rozum dává životu smysl.	,269	,733	

Život má pro mě smysl, protože existuje bůh.			,831
Člověk může sotvaco změnit na průběhu vlastního života.		,396	,612

Tabulka č. 20: Faktorová analýza hodnotových rámců za FF (62,7 % výběrů)

Indikátor	*1. faktor*	*2. faktor*	*3. faktor*
Rozum dává životu smysl.	,829		
Život má jen ten smysl, který mu sami dáme.	,808		
Člověk může sotvaco změnit na průběhu vlastního života.		,792	
V mých očích neslouží život žádnému zvláštnímu účelu.	,274	,701	
Život má pro mě smysl, protože existuje bůh.			,777
Bez lásky nemá život smysl.			,691

Tabulka č. 21: Faktorová analýza hodnotových rámců za FHS (66 % výběrů)

Indikátor	*1. faktor*	*2. faktor*	*3. faktor*
Život má jen ten smysl, který mu sami dáme.	,809		
Rozum dává životu smysl.	,722		
Bez lásky nemá život smysl.	,236	,770	
V mých očích neslouží život žádnému zvláštnímu účelu.	,352	-,693	,209
Člověk může sotvaco změnit na průběhu vlastního života.		-,274	,786
Život má pro mě smysl, protože existuje bůh.		,367	,704

Počty faktorů jsou shodné u všech fakult, blízký je i záběr, které faktory z celku variant vybraly. Podstatné rozdíly jsou ale ve skladbě faktorů. Racionalita a aktivita se spojily u FF a FHS, u PEF jsou oddělené. Fatalismus a nihilismus, které v jiných výzkumech vycházejí často jako blízké, se tentokrát objevily spolu jen u FF. Pozoruhodné jsou rozdíly v náboženské dimenzi hodnotových rámců: u PEF se spojily s fatalismem, u FF s láskou jako smyslem života a na FHS rovněž s fatalismem. Pojetí náboženskosti jako odevzdanosti či jako lásky? To jsou zásadní rozdíly v pojetí obsahu tohoto hodnotového rámce. Rozum s fatalismem jsou provázány u PEF. U této fakulty je láska propojena s aktivitou, jako obsahy smyslu existence. Odpovídá to sice většině dotazovaných z této fakulty, nicméně pro část z nich je u této fakulty propojení lásky a aktivity naprosto opačné. Láska jako zdroj odmítání nihilismu i fatalismu a alespoň částečné spojení s náboženským rámcem, to ukazuje na místo tohoto hodnotového rámce u studentů FHS.

Diference v hodnotových rámcích, které vycházejí z faktorové analýzy, mohou sloužit jako významný zdroj zaměření hodnotových struktur studentů prvních ročníků zkoumaných fakult.

Diference podle pohlaví jsou pravidlem při prezentaci výsledků tohoto výzkumu u jednotlivých součástí hodnotových struktur.

Tabulka č. 22: Diference v hodnotových rámcích podle genderu

Indikátor	*PEF*	*FF*	*FHS*
fatalisté			
věřící			
nihilisté		muži víc	muži víc
aktivní			
racionální	muži víc	muži víc	
citoví	ženy víc	ženy víc	

Tento rozměr analýzy nevystoupil jako podstatný. Jednak bylo statisticky významných vztahů mezi pohlavím a hodnotovými rámci málo, šest z 18 možných. Ukázalo se, podle očekávání, že muži výrazněji inklinují k racionalitě, ženy k citovému přístupu k životu. Neplatí to ale u FHS, kde se žádný z těchto vztahů nepotvrdil. Naopak zde, stejně jako u FF, vystoupil vztah, že muži výrazněji víc než ženy inklinují k nihilistickému pojetí hodnotových rámců.

Jak jsme už připomněli, jsou pro další analýzu a srovnávání diference v hodnotových rámcích důležitým východiskem pro pochopení diferencí a shod mezi fakultami v hodnotových strukturách vůbec.

6 Rozdíly v normách chování

Normy chování chápeme v tomto konceptu empirického kvantitativního sociologického výzkumu hodnotových struktur jako „výstup“ hodnotových struktur. Častěji se užívá výraz „derivát“. To proto, že normy jsou do značné míry výsledkem přijatých hodnot, ale nejen jich. Zároveň ale platí, že bez alespoň základní analýzy norem vyznávaných dotazovanými nelze jejich hodnotové struktury obsažněji pochopit.

Normy chování jsou v kvantitativních empirických výzkumech zkoumány prostřednictvím hodnocení přestupků. (Nejznámější u nás je asi opakované zkoumání norem chování ve výzkumech Centra pro výzkum veřejného mínění Sociologického ústav AV.) Dokonce i postup je shodný.

V našem výzkumu jsme použili pro poznávání norem chování dotazovaných studentů prvních ročníků vybraných fakult následující otázku (zároveň uvádíme zkrácené vyjádření přestupků, které je využito v další analýze):

Uveďte, prosíme, u každého z následujících výroků, zda dané jednání je vždy ospravedlnitelné, nebo není nikdy ospravedlnitelné, anebo něco mezi tím.

*(Platí, že 1 = takové chování není přijatelné nikdy; a naopak 10 = takové chování je přijatelné vždycky. Vyberte **jednu odpověď v každém řádku**.)*

	1	*2*	*3*	*4*	*5*	*6*	*7*	*8*	*9*	*10*
12.1 Šidit na daních, když je příležitost (šidit).										
12.2 Denně užívat alkohol (pití).										
12.3 Užívat lehké drogy, např. marihuanu (drogy).										
12.4 Lhát ve vlastním zájmu (lhát).										
12.5 Jako ženatý/vdaná (či jako nesezdaní partneři) mít „vedlejší“ milostný poměr (nevěra).										
12.6 Přijmout od někoho úplatek za výkon svých povinností (úplatek).										
12.7 Domácí násilí (násilí).										

12.8 Potrat (potrat).										
12.9 Ukončit život nevyléčitelně nemocného (eutanazie).										
12.10 Používat nelegální software (SW).										
12.11 Národnostní či etnická nesnášenlivost (etnicita).										
12.12 Řídit auto pod vlivem alkoholu (vliv).										
12.13 Netřídit domovní odpad (netřídit).										
12.14 Požadovat státní podporu a nemít k ní oprávnění (podpora).										
12.15 Vítězit nad jinými lidmi za každou cenu (vítězit).										

Tato podoba otázky mapující normy chování dotazovaných se v tomto výzkumu ustálila od roku 2008. Její použití je založeno na míře souhlasu či nesouhlasu s danými výroky. Pro interpretaci je zásadní, zda míra souhlasu nedosáhla poloviny škály – v tom případě je normou znění přestupku tak, jak bylo dotazovaným předloženo. Když míra nesouhlasu převážila – tedy, když průměr překročil hranici poloviny škály – chápeme daný přestupek jako přijatelný, tedy jeho opak jako normu.

Základní výsledky za všechny zkoumané fakulty ukazuje tabulka č. 23.

Tabulka č. 23: Základní výsledky analýzy norem chování dotazovaných

PEF			*FF*			*FHS*		
přestupek	*průměr*	*% nesouhlasu*	*přestupek*	*průměr*	*% nesouhlasu*	*přestupek*	*průměr*	*% nesouhlasu*
násilí	1,15	98,8	násilí	1,24	96,8	násilí	1,32	96,7
vliv	1,80	92,7	vliv	1,67	92,8	vliv	2,14	86,7
etnicita	2,51	77,2	etnicita	2,46	74,7	etnicita	2,73	72,7
úplatek	2,53	77,6	úplatek	2,75	71,5	úplatek	2,94	70,5
podpora	2,71	74,8	podpora	2,75	74,3	podpora	2,95	73,3
nevěra	2,72	75,8	nevěra	2,99	62,7	nevěra	3,03	65,8
šidit	3,26	63	šidit	3,07	67,1	šidit	3,36	58,4
vítězit	3,48	59,1	vítězit	3,71	54,1	vítězit	3,96	51,7
lhát	3,60	54,3	lhát	3,91	48,4	lhát	4,05	47,3
pití	3,84	49,7	pití	3,93	51,8	pití	4,13	42,6
drogy	4,15	47,9	drogy	4,38	44,6	drogy	4,64	35,1
netřídit	5,09	29,6	netřídit	5,37	21,7	netřídit	5,07	25,5
potrat	6,55	14,1	potrat	6,57	14,7	potrat	6,47	14
SW	6,72	15,8	SW	6,79	10,9	SW	6,71	10
eutanazie	7,04	12,2	eutanazie	7,14	10,5	eutanazie	6,84	13,4

Nejsilněji odmítaný přestupek je shodný na všech třech fakultách: domácí násilí je pro téměř všechny studenty prvních ročníků zkoumaných fakult naprosto nepřijatelné. Druhé nejsilnější odmítnutí se váže k řízení automobilu pod vlivem alkoholu. Ostatní nepřijatelné přestupky jsou však výrazně slaběji odmítány. A také se mezi fakultami liší. Téměř tři čtvrtiny dotazovaných odmítají etnickou a národnostní nesnášenlivost. Podobný podíl odmítnutí je u přijetí úplatků a manželské (partnerské) nevěry. Odmítnutí nepřijetí úplatků za výkon svých povinností se už mezi fakultami lišilo: nejvyšší je u PEF (více než tři čtvrtiny), nepatrně nižší u FF, avšak o 10 % nižší je u FHS. Podobné rozdíly, avšak s nižším základem, jsou i u „šizení na daních" – v Praze se to výrazněji „víc smí". Poslední z nepřijatelných přestupků – až na PEF – je denní pití alkoholu a vlastně všude užívání lehkých drog, i když velmi těsně. Na PEF je ještě nepřijatelné „vítězit nad jinými za každou cenu" a také „lhaní ve svůj prospěch". U všech ostatních přestupků převažuje přijatelnost nad nepřijatelností.

Mezi přijatelné přestupky – tedy mezi přestupky, z nichž se utvořila přijatelná chování, blízká normám, či dokonce normy – patří především jasně eutanazie, nelegální užívání softwaru, potrat, netřídění odpadu. Na FHS se spíše „smí" než „nesmí" i „vítězit nad jinými za každou cenu" a „lhát ve vlastní prospěch". Praha je mírně uvolněnější v přijatelnosti přestupků než respondenti z fakult v Olomouci a v Brně.

Faktorová analýza ukáže na vztahy mezi přestupky (normami) u jednotlivých fakult – a opět na shody či diference mezi nimi.

Tabulka č. 24: Faktorová analýza norem chování dotazovaných z PEF (65,1 % celku výběrů)

přestupek	*1. faktor*	*2. faktor*	*3. faktor*	*4. faktor*	*5. faktor*
násilí	,855				
vliv	,805				
nevěra	,756				
podpora	,578			-,256	
šizení		,750			
SW		,567		,439	
etnicita	,500	,535			
lhaní		,529	,317		
pití			,793		
drogy			,739	,264	
úplatky	,456	,261	,465		
eutanazie				,801	
potrat				,790	
netřídění		,490	,382	,248	,895
vítězit					,531

Tabulka č. 25: Faktorová analýza norem chování dotazovaných z FF (59,7 % celku výběrů)

přestupek	*1. faktor*	*2. faktor*	*3. faktor*	*4. faktor*	*5. faktor*
vítězit	,688				
lhaní	,655	,353			
úplatky	,623	,312		,277	
netřídění	,507		-,276	-,282	,410
podpora	,459				
pití		,672			
drogy		,661			
nevěra	,320	,625			
potrat			,860		
eutanazie		,249	,812		
vliv				,805	
násilí		,472		,559	
etnicita	,433	-,385		,457	
SW			,325		,754
šizení		,242			,663

Tabulka č. 26: Faktorová analýza norem chování za FHS (64,4 % celku výběrů)

přestupek	*1. faktor*	*2. faktor*	*3. faktor*	*4. faktor*	*5. faktor*
násilí	,831	,219			
vliv	,799				
nevěra	,713		,239	,247	-,294
podpora	,445	,411	,233		,245
úplatky		,768			
šidit		,685	,388		
vítězit	,218	,651	-,250		
lhát		,475		,452	
drogy	,229		,797		
SW	-,238		,640		,200
pití	,372		,629		
eutanazie				,822	
potrat				,799	
netřídit					,802
etnicita	,410		-,265		,624

Počty faktorů a téměř i procenta záběru výběrů jsou u jednotlivých fakult velmi blízké. Vnitřní struktura je však většinou velmi rozdílná. Jasná blízkost ve výběrech je mezi přerušením života před narozením (potrat) a ke konci (eutanazie). Tato dvojice přestupků (jak víme: spíše norem) je u všech zkoumaných fakult blízká, ukazuje se zřetelná podobnost reakcí na tyto dva indikátory. Z ostatních je snad nejblíže provázání nelegálního užívání SW a šizení na daních. Je to zřetelné, u FHS méně. Logické toto provázání je také.

Podobně je tomu při posuzování přijatelnosti domácího násilí a řízení auta pod vlivem alkoholu. Také to se ukazuje u všech tří fakult, i když ne tak zřetelně. A především v souvislostech s jinými přestupky. U PEF a FHS se blíží hodnocení nevěry, u FF etnicity. Nevěra se u FF propojuje s pitím a drogami. U FF a FHS se také „vítězství nad jinými za každou cenu" spojuje s úplatky, lhaním ve svůj prospěch a s požadováním podpory bez nároku na ni, u PEF se tento přestupek (zřejmě nahodile) blíží posuzování manželské nevěry. Neoprávněné požadování podpory se u PEF a u FHS svazuje s domácím násilím, řízením pod vlivem a nevěrou. Odlišné jsou u jednotlivých fakult provázání etnické a rasové nesnášenlivosti, netřídění domovního odpadu a také etnicity. Tyto přestupky se ukazují jako odlišné u každé z fakult.

Faktorová analýza poukázala na důležité diference mezi fakultami ve vidění přestupků a norem. Je jich možná víc než shod. Zřetelné shody – tedy snad něco, co lze zobecňovat – se týkají především posuzování eutanazie a potratů, drog, denní konzumace alkoholu, domácího násilí a odmítání řízení auta pod vlivem alkoholu.

Diference vidění norem podle pohlaví byly následující:

Tabulka č. 27: Statisticky významné vztahy mezi sledovanými přestupky a diferencemi podle pohlaví (vyjádření znamená, že jde o výraznější odmítání přijatelnosti přestupků)

	PEF	*FF*	*FHS*
Šidit na daních, když je příležitost (šidit).	více ženy		
Denně užívat alkohol (pití).	více ženy	více ženy	více ženy
Užívat lehké drogy, např. marihuanu (drogy).	více ženy	více ženy	více ženy
Lhát ve vlastním zájmu (lhát).			
Jako ženatý/vdaná (či jako nesezdaní partneři) mít „vedlejší" milostný poměr (nevěra).	více ženy		
Přijmout od někoho úplatek za výkon svých povinností (úplatky).	více ženy		
Domácí násilí (násilí).		více ženy	
Potrat (potrat).	více ženy		
Ukončit život nevyléčitelně nemocného (eutanazie).	více ženy		
Používat nelegální software (SW).	více ženy		více ženy
Národnostní či etnická nesnášenlivost (etnicita).			
Řídit auto pod vlivem alkoholu (vliv).	více ženy	více ženy	
Netřídit domovní odpad (netřídit).		více muži	
Požadovat státní podporu a nemít k ní oprávnění (podpora).			
Vítězit nad jinými lidmi za každou cenu (vítězit).	více ženy		více muži

Diference mezi fakultami jsou nebývalé: genderové rozdíly jsou u PEF naprosto zásadní – týkají se 10 z 15 norem! Vesměs jde o silnější reakci žen. A v řadě případů se jedná o ojedinělé reakce, které se u dvou dalších fakult neobjevují. Zdá se, že genderová diference je u PEF podstatná – alespoň z hlediska přijatelnosti či nepřijatelnosti přestupků.

To, že jsou vesměs ženy výrazněji proti pití a drogám (a týká se to všech tří fakult), je snad očekávatelné. Podobně je to i u řízení pod vlivem alkoholu. (Až na FHS.) Dvakrát se ještě ukázala diference podle pohlaví u nelegálního užívání SW. Vztah mezi potratem a pohlavím je překvapivě jen jednou. Možná, že jde o jeden z důsledků větší náboženskosti respondentů z Brna.

Tak, jak jsou výraznější diference u hodnotových orientací a především hodnotových rámců, jsou patrné také diference mezi fakultami i u norem chování. I v tomto smyslu lze připomenout, že s normami pracujeme jako jedním z důsledků podoby hodnotové struktury.

7 Srovnání vztahů mezi jednotlivými součástmi hodnotové struktury podle fakult

Užitý koncept výzkumu hodnotových struktur předpokládá hledání a snad i nalézání obsahů jednotlivých součástí těchto struktur prostřednictvím provázání mezi jeho jednotlivými částmi. Hledáme podobu těchto vztahů přes testování jejich statistické významnosti obvyklými postupy, tedy především pomocí Spearmanova koeficientu korelace. Znamená to, že testujeme vztahy mezi hodnotovými preferencemi a hodnotovými orientacemi, dále mezi hodnotovými preferencemi a hodnotovými rámci a konečně mezi hodnotovými orientacemi a hodnotovými rámci za každou ze zkoumaných fakult. Výsledky prezentujeme podobně jako u předchozích párových srovnání, tedy tam, kde se ukázala korelace, hned i její podobu. Čili v jakém vztahu je testovaná dvojice. Upozorňujeme, že podáváme interpretaci, jako by byla jednosměrná. Platí však vztah vzájemné závislosti – tedy i opačný směr než ten, který dále uvádíme. Nejdříve šetření z **Provozně ekonomické fakulty Mendelovy univerzity (PEF)**.

Tabulka č. 28: Vztahy mezi hodnotovými preferencemi a hodnotovými orientacemi studentů prvních ročníků PEF

Hodnotová orientace	*práce*	*rodina*	*přátelé*	*volný čas (VČ)*	*politika*	*náboženství*
xeno						
etatismus						
antiliberální		roste s vahou rodiny				
konformní		roste s vahou rodiny				
rovnostáři		roste s vahou rodiny				roste s vahou náboženství

náboženskost						roste s vahou náboženství
individualisté			klesá s vahou přátel			
hédonismus				roste s vahou VČ		
na úspěch			klesá s vahou přátel			
bezskrupulózní				roste s vahou VČ	roste s vahou politiky	
pohoda	klesá s vahou práce	klesá s vahou rodiny		roste s vahou VČ		klesá s vahou náboženství

Tabulka č. 29: Vztahy mezi hodnotovými preferencemi a hodnotovými rámci studentů prvních ročníků PEF

Hodnotové rámce	*práce*	*rodina*	*přátelé*	*VČ*	*politika*	*náboženství*
fatalisté						
věřící	roste s vahou práce				roste s vahou politiky	roste s vahou náboženství
nihilisté		klesá s vahou rodiny	klesá s vahou přátel	klesá s vahou VČ		klesá s vahou náboženství
aktivní				roste s vahou VČ		
rozum						klesá s vahou náboženství
citoví		roste s vahou rodiny				roste s vahou náboženství

Tabulka č. 30: Vztahy mezi hodnotovými orientacemi a hodnotovými rámci studentů prvních ročníků PEF

Hodnotové orientace	*fatalisté*	*náboženští*	*nihilisté*	*aktivní*	*racionální*	*citoví*
xeno	roste s fatalismem	roste s náboženskostí		klesá s aktivitou		klesá s citovostí
etatismus						
antiliberální	roste s fatalismem		roste s nihilismem	klesá s aktivitou	roste s racionalitou	klesá s citovostí
konformní	roste s fatalismem			klesá s aktivitou		
rovnostáři	roste s fatalismem	roste s náboženskostí				
náboženskost		roste s náboženskostí	klesá s nihilismem		klesá s racionalitou	roste s citovostí
individualisté			roste s nihilismem	roste s aktivitou	roste s racionalitou	klesá s citovostí
hédonismus				roste s aktivitou		
na úspěch					roste s racionalitou	klesá s citovostí
bezskrupulózní	roste s fatalismem		roste s nihilismem		roste s racionalitou	klesá s citovostí
pohoda					klesá s racionalitou	roste s citovostí

Z uvedených vztahů vyrůstají obsahy jednotlivých hodnotových preferencí, orientací i rámců. Ukázalo se, že **pro PEF je charakteristické**:

- Preference práce je diferencována velmi slabě. Je pro ni charakteristické, že ji podporují věřící a klesá s orientací na pohodu proti práci.
- Preference rodiny je dotazovanými z PEF chápána především jako ochranářská kategorie. Ti, kdo ji preferují nejsilněji, jsou spíše proti svobodě, pro konformitu, pro rovnostářství, proti preferenci pohody před prací, proti nihilismu a jsou spíše citoví.
- Přátelé a známí jsou preferováni zejména těmi, kteří nepreferují individualismus, jsou spíše proti orientaci na úspěch a také nihilisty.
- Váha hodnoty volného času roste s hédonismem, s pohodou, s aktivním přístupem k životu, ale také s orientací na bezskrupulózní usilování o cíle a je nižší u nihilistů.

- Politika je preferována zvláštním seskupením věřících a také těmi, kteří jsou orientováni na bezskrupulózní dosahování cílů. Zdá se, že se jedná o rozdílné skupiny. (Také proto, že v další analýze se tyto dvě orientace oddělily.)
- Náboženství je hodnotou, která (jak jsme už uvedli) zde přináší možná nejvýraznější diference. Preferují je rovnostáři, citově orientovaní, samozřejmě nábožensky orientovaní, ale také ti, kdo jsou spíše proti pohodě před prací, proti racionalismu a proti nihilismu.

Podobně můžeme charakterizovat také nositele různých hodnotových rámců. Tato diferenciace je, jak už bylo řečeno, výrazná.

- Fatalisté jsou spíše xenofobní, spíše antiliberální, spíše konformní a také bezskrupulózní.
- Nábožení jsou spíše xenofobní, rovnostářství a ovšem orientovaní jasně na náboženskou víru.
- Nihilisté jsou častěji protiliberální, nenábožení, individualističtí a bezskrupulózní.
- Dotazovaní s aktivním chápáním smyslu existence jsou častěji proti xenofobii, spíše liberální, nonkonformní, individualističtí i hédonističtí.
- Racionalistickému přístupu k životu dotazovaní rozumí tak, že jde spíše o preferenci bohatství a jistot před svobodou, o individualistické orientace, orientace na úspěch, orientace na bezskrupulózní chování, s preferencí práce před pohodou a nenábožení.
- Naopak dotazovaní preferující citový obsah života jsou proti xenofobii, liberální, neindividualističtí, proti orientaci na úspěch, proti bezskrupulóznosti, pro pohodu a nábožení.

Podobně jako za PEF budeme prezentovat výsledky srovnávání jednotlivých součástí hodnotové struktury za studenty prvních ročníků **Filozofické fakulty Univerzity Palackého (FF)**.

Tabulka č. 31: Porovnání hodnotových preferencí a orientací studentů prvních ročníků FF

Hodnotová orientace	*práce*	*rodina*	*přátelé*	*volný čas (VČ)*	*politika*	*náboženství*
xeno					klesá s vahou politiky	klesá s vahou náboženství
etatismus					klesá s vahou politiky	
antiliberální					klesá s vahou politiky	
konformní					klesá s vahou politiky	

rovnostáři		roste s vahou rodiny				
náboženskost		roste s vahou rodiny				roste s vahou náboženství
individualisté					klesá s vahou politiky	klesá s vahou náboženství
hédonismus			roste s vahou přátel			klesá s vahou náboženství
na úspěch	roste s vahou práce	klesá s vahou rodiny				klesá s vahou náboženství
bezskrupulózní	roste s vahou práce					klesá s vahou náboženství
pohoda	klesá s vahou práce			roste s vahou VČ		roste s vahou náboženství

Tabulka č. 32: Vztahy mezi hodnotovými preferencemi a hodnotovými rámci studentů FF

Hodnotové rámce	*práce*	*rodina*	*přátelé*	*VČ*	*politika*	*náboženství*
fatalisté					klesá s vahou politiky	
věřící		roste s vahou rodiny				roste s vahou náboženství
nihilisté	klesá s vahou práce	klesá s vahou rodiny	klesá s vahou přátel		klesá s vahou politiky	klesá s vahou náboženství
aktivní	roste s vahou práce					klesá s vahou náboženství
rozum				klesá s vahou VČ	roste s vahou politiky	
citoví			roste s vahou přátel		klesá s vahou politiky	

Tabulka č. 33: Vztahy mezi hodnotovými orientacemi a hodnotovými rámci studentů prvních ročníků FF

Hodnotové orientace	*fatalisté*	*náboženští*	*nihilisté*	*aktivní*	*racionální*	*citoví*
xeno	roste s fatalismem	klesá s náboženskostí				
etatismus	roste s fatalismem				klesá s racionalitou	
antiliberální			roste s nihilismem			
konformní	roste s fatalismem		roste s nihilismem			
rovnostáři						
náboženskost		roste s náboženskostí			klesá s racionalitou	
individualisté			roste s nihilismem			klesá s citovostí
hédonismus		klesá s náboženskostí	klesá s nihilismem	roste s aktivitou	roste s racionalitou	
na úspěch		klesá s náboženskostí				
bezskrupulózní	roste s fatalismem	klesá s náboženskostí				klesá s citovostí
pohoda		roste s náboženskostí			klesá s racionalitou	

Z uvedených indikací vyplývá, že pro dotazované studenty prvních ročníků **FF je příznačné**:

- Preference práce je u těchto studentů mírně diferencovanější než u PEF. Konkrétně – roste váha práce s orientací na úspěch i na dosažení cíle bez ohledu na to jak a na aktivní přístup k životu. Klesá s orientací na pohodu proti práci a také s nihilistickým přístupem k životu.
- Hodnotová preference rodiny se zvyšuje s rovnostářstvím, náboženskostí a citovým přístupem k životu. Naopak klesá s orientací na úspěch a s nihilistickým přístupem k existenci.

- Preference „přátel a známých“ je příznačná pro hédonisty a citově orientované respondenty, klesá u nihilistů.
- Diference v preferenci volného času byly také řídké: rostou s preferencí pohody před prací, klesají s rozumovým přístupem k životu.
- Preference politiky byly nejdiferencovanější u souboru dotazovaných z FF. Tato preference roste s rozumovou orientací na život, dále s poklesem xenofobních, etatistických, neliberálních, konformních, individualistických, fatalistických, nihilistických, ale i citových přístupů k životu.
- Náboženská preference se zde opírá především o náboženskou víru, pokles xenofobie, hédonismu, individualismu, orientace na úspěch, včetně orientace na dosažení cíle bez ohledu na prostředky, také s poklesem nihilismu a aktivního přístupu k životu.

Jednotlivé typy hodnotových rámců jsou na FF vázány následovně:

- Fatalisté jsou posilováni (a posilují) xenofobními, etatistickými, konformními a bezskrupulózními hodnotovými orientacemi.
- Náboženský hodnotový rámec je spjat s poklesem xenofobních, hédonistických, na úspěch a bezskrupulóznost zaměřených hodnotových orientací, naopak je posilován vírou a preferencí pohody před výkonem.
- Pro nihilisty je příznačné, že jsou proti liberalismu, pro konformitu, pro individualismus a proti hédonismu.
- Dotazovaní s aktivním přístupem k životu jsou posilováni hédonistickou hodnotovou orientací.
- Racionalisté se projevují posilováním hédonistických orientací, avšak oslabuje je etatismus, náboženskost a orientace na pohodu před výkonem.
- Konečně citově založený hodnotový rámec je spjat s poklesem váhy individualismu a také poklesem bezskrupulóznosti.

Poslední srovnání bude u **Fakulty humanitních studií Univerzity Karlovy (FHS)**.

Tabulka č. 34: Vztahy mezi hodnotovými preferencemi a hodnotovými orientacemi studentů prvních ročníků FHS

Hodnotová orientace	*práce*	*rodina*	*přátelé*	*volný čas (VČ)*	*politika*	*náboženství*
xeno		roste s vahou rodiny				
etatismus						
antiliberální				klesá s vahou VČ		
konformní						

rovnostáři		roste s vahou rodiny				
náboženskost				klesá s vahou VČ		roste s vahou náboženství
individualisté	roste s vahou práce					
hédonismus			roste s vahou přátel			
na úspěch	roste s vahou práce					
bezskrupulózní		klesá s vahou rodiny	klesá s vahou přátel		klesá s vahou politiky	
pohoda	klesá s vahou práce	klesá s vahou rodiny	roste s vahou přátel	roste s vahou VČ		

Tabulka č. 35: Vztahy mezi hodnotovými preferencemi a hodnotovými rámci studentů prvních ročníků FHS

Hodnotové rámce	*práce*	*rodina*	*přátelé*	*VČ*	*politika*	*náboženství*
fatalisté			klesá s vahou přátel	klesá s vahou VČ		
věřící				klesá s vahou VČ	klesá s vahou politiky	roste s vahou náboženství
nihilisté	klesá s vahou práce	klesá s vahou rodiny	klesá s vahou přátel			klesá s vahou náboženství
aktivní						
rozum				klesá s vahou VČ	roste s vahou politiky	
citoví						roste s vahou náboženství

Tabulka č. 36: Vztahy mezi hodnotovými orientacemi a hodnotovými rámci studentů prvních ročníků FHS

Hodnotové orientace	*fatalisté*	*náboženští*	*nihilisté*	*aktivní*	*racionální*	*citoví*
xeno		klesá s náboženskostí				
etatismus	roste s fatalismem					
antiliberální						
konformní	roste s fatalismem				roste s racionalitou	
rovnostáři						
náboženskost		roste s náboženskostí	roste s nihilismem	klesá s aktivitou		roste s citovostí
individualisté		klesá s náboženskostí		roste s aktivitou		
hédonismus		klesá s náboženskostí	klesá s nihilismem			roste s citovostí
na úspěch	klesá s fatalismem	klesá s náboženskostí			roste s racionalitou	
bezskrupulózní		klesá s náboženskostí				
pohoda						

Pro **FHS je**, jak se ukazuje z předchozích údajů, **charakteristické**:

- Preference práce roste s orientací na individualismus, na úspěch, klesá s preferencí pohody před prací a s nihilismem.
- Rodina je preferována orientovanými na xenofobii, na rovnostářství (a zároveň je posiluje), klesá s vahou nihilismu a s preferencí pohody před prací.
- Váha přátel roste s hédonismem a pohodou před úspěchem, klesá s bezskrupulózností.
- Reference volného času se zvyšuje s orientací na pohodu proti výkonu, klesá s antiliberalismem, s fatalismem, s náboženskostí, s racionalitou.
- Politika je preferována spíše těmi, kteří mají smysl v rozumnosti, klesá u bezskrupulózních orientací.
- Náboženská preference roste s vírou, s citovostí a klesá s nihilismem.

Pro jednotlivé nositele hodnotových rámců mezi dotazovanými z FHS je charakteristické:

- Fatalismus narůstá s etatismem, s konformitou, zmenšuje se jeho výskyt u orientovaných na úspěch, na přátele a volný čas.
- Náboženský hodnotový rámec je posilován vírou a citovostí, naopak klesá s xenofobními orientacemi, s individualismem, s hédonismem, s orientací na úspěch, s bezskrupulózností a s nihilismem.
- Nihilisté jsou na FHS charakteističtí poklesem váhy práce, hédonismu, vahou rodiny a přátel, roste u nich váha náboženskosti.
- Aktivní jsou mezi respondenty z FHS velmi málo diferencovaní: roste jejich váha mezi individualisticky orientovanými, klesá mezi orientovanými nábožensky.
- Racionalisté představují mezi dotazovanými z FHS poměrně málo diferencovanou kategorii hodnotových rámců. Jejich výskyt roste s vahou politiky, s konformitou, s orientací na úspěch, klesá s vahou volného času.
- Citově zaměření nositelé hodnotového rámce narůstají s náboženstvím a hédonismem.

* * *

I velmi stručné a zjednodušené zpracování výsledků výzkumu hodnotových struktur studentů prvních ročníků Provozně ekonomické fakulty Mendelovy univerzity v Brně, Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci a Fakulty humanitních studí Univerzity Karlovy v Praze, přineslo mnoho poznatků, které snad jsou využitelné jak v dalším výzkumu, tak i ve výuce.

Možností dalšího zpracování je samozřejmě mnohem víc, než je toto základní. Data za jednotlivé fakulty jsou v programu SPSS k dispozici.

Z tohoto základního srovnání je obtížné vyvozovat nějaké obecnější závěry.

Nicméně i zde se ukázalo několik skutečností, které snad možnost takového zobecnění v sobě nesou. Alespoň jednu z nich na závěr uvedeme.

Jde o srovnání pojetí racionality mezi jednotlivými fakultami.

Racionalita je dotazovanými studenty 1. ročníku PEF chápána jako:

– preference bohatství a jistot před svobodou
– zaměření na sebe sama
– zaměření na dosažení úspěchu, a to i bez ohledu na to, jakými prostředky je dosahován
– preferující úspěch v práci před pohodou
– bez vztahu k náboženské víře

Na dalších dvou fakultách je pojetí racionality výrazně odlišné.

Na FF je následující:

– je spjata s hédonismem
– odmítá etatismus, zasahování státu
– nesouvisí s náboženskou vírou
– je proti ní převažující orientace na pohodu před úspěchem v práci

Na FHS pak její obsah v tomto výzkumu ukazuje ve stručnosti tyto obsahy:
– je spjata s preferencí politiky
– také s orientací na úspěch (avšak ne úspěch za každou cenu)
– a klesá s vahou preference volného času

Zatímco pro PEF je charakteristická racionalita odpovídající až skoro libertariánské hodnotové orientaci, na FF je její obsah naprosto odlišný – jde daleko spíš o chápání racionality jako toho, co je spjato s užitím si života, s pohodou a vzdalováním od státu. Na FHS jsou sice s racionalitou zčásti spjaty orientace na úspěch, ne však neetický, ale také sepětí s politikou a s dosahy do volného času. Připomeňme, že jde o hodnotové struktury studentů prvních ročníků těsně po jejich příchodu do vysokoškolského studia. Lze tyto poznatky chápat jako projev toho, že zájemci o studium na různých typech škol do tohoto studia vstupují už s určitou hodnotovou dispozicí? A že tato dispozice je jedním z důležitých zdrojů jejich motivace právě k výběru určitého zásadního zaměření jejich studia? A tato zaměření se během studia umocňují, nebo mění? Protože různé fakulty, směry a obory studia mohou také samy o sobě představovat odlišné zdroje pro posilování či oslabování určitých hodnotových struktur, protože různé fakulty, směry a obory studia tudíž vytvářejí odlišné podmínky pro rozvoj osobností studentů?

Nejde zároveň ale o dost odlišné světy, které se v těchto pojetích racionality objevují? Nejde o důkaz toho, že zkoumání hodnotových struktur je pro poznávání obsahu jednotlivých součástí společnosti podstatné?

Uvedené otázky jsou jedny z mnoha, které tento výzkum evokuje pro další zkoumání.

Příloha

Frekvence odpovědí na společné otázky výzkumu hodnotových struktur za FHS, PEF a FF

2017

Vážená kolegyně, vážený kolego,
obracíme se na vás s prosbou o vyplnění následujícího dotazníku. Tento dotazník pokládá závažné otázky týkající se hodnotových orientací vysokoškoláků. Je součástí výzkumu, který běží na FHS UK od roku 2002.

Výzkum je anonymní. Přečtěte si nejprve znění dotazníku tak, abyste rozuměli všem položeným otázkám a poznali všechny možnosti odpovědí. Kdybyste měl/a nějaké pochybnosti o tom, jak otázkám či způsobům odpovědí porozumět, zeptejte se toho, kdo vám dotazníky rozdal.

Věříme, že vás tento dotazník zaujme a že se mu budete věnovat s vážností. Jenom pravdivé a vážně myšlené odpovědi mají smysl. Už proto, že analýza výsledků tohoto výzkumu se může pro některé z vás stát důležitou součástí vašeho studia. Bez vašich odpovědí není možné zkoumané problémy poznat.

Děkujeme za spolupráci!

1. Nejprve vám předložíme několik skutečností. Prosíme, posuďte každou z nich, jak je ve vašem životě důležitá.

(Zakroužkujte v každém řádku příslušné číslo podle míry důležitosti ve vašem životě. Platí, že 1 = velmi důležitá; 2 = dost důležitá; 3 = ne příliš důležitá; 4 = vůbec nedůležitá).

	1			2			3			4		
	FHS	PEF	FF	FHS	PEF	FF	FHS	PEF	FF	FHS	PEF	FF
a. práce	13,2	23,7	22,4	66,6	66,1	65,2	19,2	10,3	11,9	2,0	0,9	0,5
b. rodina	82,2	88,8	84,3	13,8	8,6	12,4	3,9	0,9	1,9	0	1,7	1,4
c. přátelé a známí	59,2	62,7	64,6	33,6	30,5	32,5	7,2	5,6	1,9	0	1,3	1,0
d. volný čas	34,9	26,6	25	55,3	61,4	64,4	8,6	9,9	10,6	1,3	2,1	0
e. politika	2,0	2,2	5,2	15,9	12,5	40	58,6	59,5	48,6	23,0	25,9	6,2
f. náboženství	3,3	3,9	6,7	10,6	9,5	9,1	39,1	31,6	33	47,0	55,0	51

2. Můžete říci, kde nacházíte zdroje vašeho vnitřního klidu, kde nacházíte pohodu, klid, jistotu?

(Zakroužkujte jednu z předepsaných možností.)

	FHS	*PEF*	*FF*
doma s rodinou	16,4	26,8	17,2
při práci	1,3	0,9	0
na dovolené, při sportování	10,5	12,5	10,3
s přáteli	17,1	17	18,1
v kostele	0,7	0,4	2,5
při rozjímání o víře	2,6	0,4	2
sám/sama bez lidí	21,7	12,5	20,1
při zábavě	3,3	3,6	5,4
ve vztahu s partnerkou/partnerem	13,8	21,4	18,1
při pomoci jiným, při práci pro veřejné účely	1,3	0	1
při nakupování	0	0	0
nemám žádný takový zdroj klidu	0,7	1,8	1
jinde, jinak, jak:	10,5	2,7	4,4

3. Jak často vám doma v předškolním věku četli či vyprávěli pohádky, básničky, říkadla apod.?

(Zakroužkujte jednu z předepsaných odpovědí.)

	FHS	*PEF*	*FF*
a. velmi často	39,5	28,8	39,5
b. často	30,9	38,6	38,1
c. občas	18,4	21,5	14,8
d. zřídka	7,9	8,6	6,2
e. nikdy	1,3	1,7	0,5
f. neví	2,0	0,9	1

4. Nyní se zaměříme na čtení, sledování televize a rozhlasu a počítač. U každého výroku zaškrtněte, jak často se tak dělo v době, kdy jste chodil/a na druhý stupeň základní školy, tj. mezi vaším 11. a 15. rokem?

(Vyberte jednu odpověď v každém řádku.)

	Velmi často	*Často*	*Občas*	*Zřídka*	*Nikdy*	*Neví*
	FHS PEF FF	***FHS PEF FF***	***FHS PEF FF***	***FHS PEF FF***	***FHS PEF FF***	***FHS PEF FF***
1. Díval/a jsem se na televizi.	17,0 11,6 14,3	30,7 46,8 41,9	33,3 27,9 32,9	18,7 13,3 10	3,3 0,4 1	0
2. Seděl/a jsem u počítače a hrál/a hry a jen tak surfoval/a.	21,9 15,9 19	20,5 24,5 28,6	23,2 28,3 26,2	20,5 27,9 24,3	4,0 3,4 1,4	0 0 0,5
3. Seděl/a jsem u počítače a vyhledával/a informace, poznatky a kontakty.	8,0 1,7 6,2	23,3 13,9 14,8	26,7 35,5 38,3	36,7 42,9 35,9	5,3 4,8 4,3	0 1,3 0,5
4. Sledoval/a jsem DVD a videokazety.	8,2 4,3 7,7	18,4 15,5 23,9	29,9 32,6 29,7	33,3 32,6 32,1	10,2 13,7 6,2	0 1,3 0,5
5. Poslouchal/a jsem hudbu z „věže“, walkmanu nebo z MP3.	34,2 22,7 20	30,2 30,5 32,4	18,8 19,7 21,4	12,8 21 18,1	4,0 6 8,1	0
6. Četl/a jsem knihy.	19,9 13,7 36,2	32,5 18 25,2	22,5 26,2 22,4	20,5 30,5 14,3	4,6 11,6 1,9	0

5. Když si vzpomenete na své dětství, jak moc se na vaši rodinu hodí následující charakteristiky?

	Určitě ano	*Spíše ano*	*Spíše ne*	*Určitě ne*	*Neví*
	FHS PEF FF	***FHS PEF FF***	***FHS PEF FF***	***FHS PEF FF***	***FHS PEF FF***
1. Rodiče dbali na to, abych měl/a dobrý prospěch ve škole.	52,6 61,2 65,7	36,8 32,8 28,6	10,5 4,7 5,7	0 0,4	0 0,9
2. O rozhodnutích rodičů se nediskutovalo, muselo se poslouchat.	14,5 26,3 28,7	59,9 52,2 52,2	20,4 15,9 16,3	2,6 4,7 1,9	2,6 0,9 1
3. Když po mně rodiče něco chtěli, vysvětlili mi proč.	24,7 24,6 23,3	41,3 44,8 45,1	24 24,6 26,7	7,3 3,4 1,5	2,7 2,6 3,4
4. Rodiče si se mnou hodně povídali.	36,8 35,3 39	39,5 35,8 35,2	17,8 23,7 20	5,9 4,3 5,2	0 0,9 0,5
5. Rodiče na mě kladli velké nároky.	13,2 15,5 12,4	26,3 25 33	44,1 41,4 38,3	13,8 15,9 14,8	2,6 2,2 1,4
6. Rodičům bylo jedno, co dělám.	0 0 2,4	5,9 6 8,3	20,4 18,5 17	73 75 69,4	0,7 0,4 2,9
7. Rodiče si našli čas na hru a vymýšlení nových zajímavých věcí.	20,4 19,5 20,8	36,8 32,9 35,7	34,2 35,9 31,9	7,9 10 10,1	0,7 1,7 1,4
8. Rodiče se mi snažili porozumět.	28,3 41,1 39,4	49,3 39,8 35,1	17,8 13,4 20,7	3,3 2,6 2,4	1,3 3 2,4
9. Rodiče používali při mé výchově fyzické resty.	9,2 6,1 6,7	15,8 17,5 15,4	35,5 35,4 35,1	39,5 40,2 39,4	0 0,9 3,4
10. Rodiče velmi dbali na dodržování pořádku.	21,7 29,6 28,4	48 55,8 56,7	27,6 13,3 12,5	2 1,3 1,4	0,7 0 1
11. Rodiče mě podporovali za každé situace.	40,4 44,4 40,2	43,7 37,9 41,6	7,9 14,7 13,9	6,6 2,2 1,9	1,3 0,9 2,4
12. Rodiče chtěli vědět, jak, kde a s kým trávím svůj volný čas.	57,2 60,5 63,8	34,2 31,3 31,6	8,6 6,4 2,4	0 1,7 1,9	0 0 0,5
13. Rodiče mě nechávali plánovat si věci podle svého.	12,5 14,3 13,5	47,4 49,1 48,1	32,9 27,8 29,8	4,6 7,4 6,2	2,6 1,3 2,4
14. Často jsem musel/a pomáhat v domácnosti.	21,7 41,8 31,1	36,8 39,7 40,7	36,8 16,8 23	4,6 1,7 4,3	0 0 1
15. Rodiče mi zakazovali dívat se na určité typy pořadů.	13,2 10,8 11	20,5 19,9 22	37,1 42,9 40,2	29,1 23,8 25,4	0 2,6 1,4
16. Rodiče si se mnou povídali o knihách, které jsem četl/a.	11,2 5,2 8,6	17,8 18,1 25,4	40,1 35,8 32,1	28,9 39,7 31,6	2 1,3 2,4

6. Existuje někdo, kdo pro vás představuje určitý vzor? Komu byste se chtěl/a podobat?

(Napište, prosíme, zda ano, či ne, a pokud ano, jaké jsou charakteristiky této osobnosti. Případně i napište, kdo to je.)

7. Na jaké střední škole jste maturoval/a?

(Zaškrtněte jednu z předložených možností, tj. druh školy, na které jste maturoval/a.)

	FHS	*PEF*	FF
na osmiletém gymnáziu – denní studium	21,1	10,3	22
na jiném gymnáziu – denní studium	32,9	32,8	49,3
na střední odborné škole typu průmyslová škola – denní studium	9,9	6,9	3,8
na střední odborné škole typu neprůmyslová škola (např. ekonomická, sociálně-právní, zdravotní atp.) – denní studium	32,2	44	23,9
n a integrované střední škole s maturitou – denní studium	2,0	3	0,5
na střední škole jsem studoval/a dálkově (večerně). Šlo konkrétně o školu:	2,0	0	0
na jiné škole, a to:	3	0,5	

8. Jakými zásadami by se měla řídit společnost, v níž byste chtěl/a žít? Přečtěte si několik dvojic takovýchto zásad a u každé dvojice vyberte, které zásadě dáváte přednost.

(Vyberte jednu odpověď v každém řádku.)

FHS

	rozhodně první	spíše první	spíše druhé	rozhodně druhé	nevím	
1. zaměřit se na co nejvyšší ekonomický výkon	2,6	7,3	53	34,4	2,6	zaměřit se na poklidný život, nehonit se
2. upřednostňovat dodržování tradic	2,6	37,1	29,1	9,9	21,2	upřednostňovat modernizační změny
3. rozhodovat spíše podle odborníků	14	50	14	6	16	rozhodovat spíše podle názorů veřejnosti
4. usilovat o co největší technickou vyspělost	5,3	17,1	37,5	25,7	14,5	usilovat hlavně o duchovní rozvoj
5. vnášet především řád do života	0,7	29,6	35,5	18,4	15,8	dávat lidem co největší volnost

PEF

	rozhodně první	spíše první	spíše druhé	rozhodně druhé	nevím	
1. zaměřit se na co nejvyšší ekonomický výkon	5,8	26,4	47,8	19,9	6,2	zaměřit se na poklidný život, nehonit se
2. upřednostňovat dodržování tradic	9,3	24,8	33,6	13,7	14,6	upřednostňovat modernizační změny
3. rozhodovat spíše podle odborníků	11,6	31,7	27,2	12,1	17,9	rozhodovat spíše podle názorů veřejnosti
4. usilovat o co největší technickou vyspělost	20,4	34,2	23,6	8	13,8	usilovat hlavně o duchovní rozvoj
5. vnášet především řád do života	8,8	33,9	29,1	9,7	18,5	dávat lidem co největší volnost

FF

	rozhodně první	spíše první	spíše druhé	rozhodně druhé	nevím	
1. zaměřit se na co nejvyšší ekonomický výkon	1,9	18,7	53,6	21,5	4,3	zaměřit se na poklidný život, nehonit se
2. upřednostňovat dodržování tradic	8,6	28,7	41,6	6,7	14,4	upřednostňovat modernizační změny
3. rozhodovat spíše podle odborníků	18,3	50	14,9	5,8	11,1	rozhodovat spíše podle názorů veřejnosti
4. usilovat o co největší technickou vyspělost	9,6	34,4	27,3	11,5	17,2	usilovat hlavně o duchovní rozvoj
5. vnášet především řád do života	8,1	39,2	34,4	8,6	9,6	dávat lidem co největší volnost

9. Jaký je váš názor na následující výroky?

(Vyberte jednu odpověď v každém řádku.)

	Rozhodně souhlasím **FHS PEF FF**	*Spíše souhlasím* **FHS PEF FF**	*Spíše nesouhlasím* **FHS PEF FF**	*Rozhodně nesouhlasím* **FHS PEF FF**
1. Cizincům by se měla v naší zemi zakázat veškerá politická činnost.	8 8,3 7,6	25,3 33 24,9	48 43 40,2	18,7 15,7 27,3
2. Problémy občanů by měl řešit především stát, a ne občané.	5,4 9,6 2,4	22,1 40,8 44	52,3 38,2 39,7	20,1 11,4 13,9
3. Jistota a blahobyt jsou důležitější než svoboda.	1,4 4,8 2,4	12,2 12,2 11,1	51 59,8 48,3	35,4 23,1 38,2
4. Nejlepší je žít v klidu, příliš nevybočovat z řady, aby se člověk nedostal do zbytečných problémů.	0,7 7,8 4,3	15,4 24,8 23,8	43 43 41,4	40,9 24,3 30,5
5. Rozdíly v příjmech by se měly zmenšit.	21,5 25,3 33	39,6 43,1 43,1	27,5 25,3 19,1	11,4 6,2 4,8
6. Bylo by dobré, aby většina lidí v České republice věřila v boha.	2 2,2 4,3	17,7 18,4 15	37,4 36,4 29	42,9 43 51,7
7. Každý musí své problémy řešit sám.	11,3 16,5 11	41,3 43,7 41,4	40 32,9 36,2	7,3 6,9 11,4
8. Život si musíme udělat tak příjemný, jak to jen jde.	51,3 63,6 57	38,7 31,1 36,2	9,3 3,9 6,8	0,7 1,3 0
9. Usilovat o úspěch je to hlavní.	4,7 12,2 4,3	28,2 47 30,6	47,7 34,3 50,7	19,5 6,5 14,4
10. Rozhodující je dosáhnout cíl, jakým způsobem, to je vedlejší.	4 8,7 1,9	17,9 23 16,2	35,8 49,6 37,6	42,4 18,6 44,3
11. Pohoda je důležitější než úspěch v práci.	17,3 15,4 16,7	52,7 45,2 51	26 34,2 30	4 5,3 2,4

10. Lidé uvažují o životě rozdílně. Uveďte, prosíme, ke každé z následujících výpovědí, zda s ní…

(1 = naprosto souhlasíte; 2 = spíše souhlasíte; 3 = částečně nesouhlasíte, částečně souhlasíte; 4 = spíše nesouhlasíte; 5 = naprosto nesouhlasíte; 9 = nevím)

	1 **FHS PEF FF**	*2* **FHS PEF FF**	3 **FHS PEF FF**	*4* **FHS PEF FF**	5 **FHS PEF FF**	*9* **FHS PEF FF**
1. Člověk může sotvaco změnit na průběhu vlastního života.	3,3 3,5 1	2,7 7,4 2,9	12 12,6 18,1	29,3 29,1 32,1	52 44,3 45,9	0,7 3 0
2. Život má pro mě smysl, protože existuje bůh.	2 2,2 5,3	5,3 7,4 3,4	8,6 9,6 11,5	19,9 17 13	58,9 56,1 63,5	5,3 7,8 3,4
3. V mých očích neslouží život žádnému zvláštnímu účelu.	9,3 3,1 2,9	5,3 8,8 11,5	13,2 20,4 12	24,5 22,6 24,9	44,4 37,6 42,6	3,3 7,5 6,2
4. Život má jen ten smysl, který mu sami dáme.	42,7 42,4 43,1	36,7 39,7 40,7	14,7 7,9 10	4,7 6,1 2,9	– 2,6 2,4	1,3 1,3 1
5. Rozum dává životu smysl.	7,3 7,9 8,6	33,1 26,3 37,3	42,4 35,5 36,4	7,3 17,1 10	7,3 4,8 2,9	2,6 8,3 4,8
6. Bez lásky nemá život smysl.	43,3 46,3 43,1	30,7 33,6 30,1	20 12,7 19,1	4,7 4,8 2,9	0,7 0,9 3,8	0,7 1,7 1

11. Uveďte, prosíme, u každého z následujících výroků, zda dané jednání je vždy ospravedlnitelné, nebo není nikdy ospravedlnitelné, anebo něco mezi tím.

(Platí, že 1 = takové chování není přijatelné nikdy; a naopak 10 = takové chování je přijatelné vždycky. Vyberte jednu odpověď v každém řádku.)

FHS

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1. Šidit na daních, když je příležitost.	25,5	16,1	16,8	12,8	14,8	4	4	4	1,3	0,7
2. Denně užívat alkohol.	18,5	13,9	19,2	7,9	20,5	4,6	2,6	6,6	1,3	4,6
3. Užívat lehké drogy, např. marihuanu.	13,9	8,6	12,6	11,3	27,2	4	6,6	5,3	4	6,6
4. Lhát ve vlastním zájmu.	13,5	13,5	15,3	14,9	15,5	10,8	8,8	5,4	1,4	0,7
5. Jako ženatý/vdaná (či jako nesezdaní partneři) mít „vedlejší“ milostný poměr.	36,7	23,3	13,3	6	5,3	3,3	3,3	3,3	2	3,3
6. Přijmout od někoho úplatek za výkon svých povinností.	32,2	18,8	14,8	11,4	9,4	4,7	4,7	2	0,7	1,3
7. Domácí násilí.	92,1	4	0,7		0,7					2,6

8. Potrat.	3,3	4,7	6	4	26	6	9,3	15,3	6,7	18,7
9. Ukončit život nevyléčitelně nemocného (eutanazie).	2	5,4	6	2,7	20,1	5,4	10,1	15,4	13,4	19,5
10. Používat nelegální software.	0,7	4,7	6	2,7	20,1	5,4	10,1	15,4	13,4	19,5
11. Národnostní či etnická nesnášenlivost.	35,3	22,7	14,7	8	12	2,7	1,3	1,3		2
12. Řídit auto pod vlivem alkoholu.	56,7	20,7	9,3	3,3	2,7		3,3	0,7	0,7	2,7
13. Netřídit domovní odpad.	4,7	7,4	13,4	18,1	18,1	9,4	10,1	12,8	4,7	1,3
14. Požadovat státní podporu a nemít k ní oprávnění.	30,9	22,1	17,4	7,4	10,1	4	4	2	2	
15. Vítězit nad jinými lidmi za každou cenu.	12	18,7	16,7	14	17,3	4	6,7	6	2	2,7

PEF

	1	*2*	*3*	*4*	*5*	*6*	*7*	*8*	*9*	*10*
1. Šidit na daních, když je příležitost.	37,2	11,2	14,8	4,9	11,2	4,9	5,4	5,8	1,3	3,1
2. Denně užívat alkohol.	30,8	19,4	12,3	9,3	14,1	2,6	6,2	2,8	0,4	2,2
3. Užívat lehké drogy, např. marihuanu.	29,1	16,7	14,8	5,7	12,3	2,6	3,5	7,5	1,3	6,6
4. Lhát ve vlastním zájmu.	19,6	12,9	16,4	10,2	15,1	9,3	7,1	6,2	1,8	1,3
5. Jako ženatý/vdaná (či jako nesezdaní partneři) mít „vedlejší“ milostný poměr.	67,7	11,2	8,1	2,7	2,7	0,9	1,8	1,3	0,4	3,1
6. Přijmout od někoho úplatek za výkon svých povinností.	31,9	14,2	14,2	12,4	9,3	4,9	4	4,4	2,7	2,2
7. Domácí násilí.	89,5	3,1	0,9	1,8	0,4	0,4	0	0	0,4	3,5
8. Potrat.	15,8	8,6	9,5	11,3	26,1	7,2	2,7	6,8	5,9	6,3
9. Ukončit život nevyléčitelně nemocného (eutanazie).	10,1	7,5	4,8	4	18,9	7	4,8	18,5	6,6	17,6
10. Používat nelegální software.	5,8	5,8	9,8	7,6	14,7	10,3	8,9	13,4	10,7	12,9
11. Národnostní či etnická nesnášenlivost.	27,8	17,2	15,9	8,8	16,3	2,6	4	3,1	1,8	3,1
12. Řídit auto pod vlivem alkoholu.	73	12,4	6,2	1,8	1,8	0,4	0,4	0	1,3	2,7
13. Netřídit domovní odpad.	9,3	5,3	12,4	8,8	25,7	6,2	8,4	8,4	8,8	6,6
14. Požadovat státní podporu a nemít k ní oprávnění.	40	13,8	19,6	8,9	8,4	4	2,2	0,9	1,3	0,9
15. Vítězit nad jinými lidmi za každou cenu.	15,5	12,8	13,3	15	23,5	6,2	6,6	3,1	1,8	2,2

FF

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1. Šidit na daních, když je příležitost.	37,8	23,4	16,3	4,3	9,1	1,9	4,3	1,9	1	0
2. Denně užívat alkohol.	22,5	18,7	16,3	12,4	15,3	1,9	3,8	4,8	2,4	1,9
3. Užívat lehké drogy, např. marihuanu.	15,2	17,6	18,6	7,6	12,9	4,8	9,5	8,1	3,8	1,9
4. Lhát ve vlastním zájmu.	17,6	15,7	18,1	10	17,1	6,2	7,1	5,7	0,5	1,9
5. Jako ženatý/vdaná (či jako nesezdaní partneři) mít „vedlejší“ milostný poměr.	60,3	12,9	7,1	5,7	8,1	1,4	0,5	2,4	0,5	1
6. Přijmout od někoho úplatek za výkon svých povinností.	44,9	23,2	9,7	5,8	6,8	2,9	2,9	1,4	1,9	0,5
7. Domácí násilí.	93,8	4,3	0,5	0	0,5	0	0	0	0	1
8. Potrat.	7,6	5,7	7,1	5,7	25,2	4,8	9,5	12,9	6,7	14,8
9. Ukončit život nevyléčitelně nemocného (eutanazie).	5,7	2,9	5,2	5,2	22,5	5,7	10,5	10	13,4	18,7
10. Používat nelegální software.	2,9	4,8	4,8	6,7	20,6	7,2	17,2	20,6	8,1	7,2
11. Národnostní či etnická nesnášenlivost.	40,2	19,6	14,8	10	6,2	2,9	1	2,4	1	1,9
12. Řídit auto pod vlivem alkoholu.	68,9	15,8	6,2	4,3	1,4	0,5	0,5	0,5	0	1,9
13. Netřídit domovní odpad.	4,3	8,1	13,3	15,7	25,2	6,7	11,4	9,5	3,3	2,4

14. Požadovat státní podporu a nemít k ní oprávnění.	41,6	19	17,1	6,7	7,7	2,4	1,4	2,4	1	0,5
15. Vítězit nad jinými lidmi za každou cenu.	20,5	12,9	13,8	11,4	23,8	4,3	6,7	2,4	2,4	1,9

12. Mohl/a byste uvést, jak silnou přináležitost cítíte k…

(V každém řádku vyberte jednu variantu odpovědi.)

	Velmi silnou			*Silnou*			*Slabou*			*Žádnou*		
	FHS	***PEF***	***FF***	***FHS***	***PEF***	***FF***	***FHS***	***PEF***	***FF***	***FHS***	***PEF***	***FF***
1. svému městu, obci	19,1	18,8	20	48	46,9	44,8	27,6	34,2	29,5	5,3	3,1	5,7
2. svému kraji, regionu	9,2	9	9,5	36,2	45,7	46,2	38,8	39	35,7	15,8	6,3	8,6
3. své rodině	72,4	83,5	79,5	19,7	12,5	14,8	7,9	3,1	5,7	0	0,9	0
4. skupině svých kamarádů a známých	59,2	67,3	61	32,9	27,8	35,2	7,2	4,5	2,9	0,7	0,4	1
5. České republice	17,1	8,5	18,6	37,5	45,3	50	39,5	39,9	27,6	5,9	6,3	3,8
6. Evropě	9,9	12,9	20	50	39,3	38,1	34,2	40,2	35,2	5,9	7,6	7,6

13. Mohl/a byste říci, podle svých životních zkušeností, že většině lidí je možné důvěřovat, nebo že člověk musí být ve styku s ostatními velmi opatrný?

(Vyberte jednu z předepsaných odpovědí.)

	FHS	PEF	FF
1. Většině lidí je možné důvěřovat.	13,2	12,1	15,8
2. Člověk musí být ve styku s ostatními velmi opatrný.	70,4	79,8	76,6
3. Nevím, nedokážu posoudit.	16,4	8,1	7,7

14. Teď vám předkládáme dva výroky, které lidé někdy používají, když hovoří o dobru a zlu. Který z nich je bližší vašemu stanovisku?

Existují naprosto jasná hlediska k určení toho, co je dobro a zlo. To platí vždy pro každého, bez ohledu na okolnosti.

Nikdy neexistují naprosto jasná hlediska k určení toho, co je dobro a co zlo. To, co je dobro a co zlo, závisí pouze na okolnostech v danou chvíli.

(Vyberte jednu z předepsaných odpovědí.)

	FHS	***PEF***	***FF***
1. souhlasím s výrokem A	5,3	9,9	5,7
2. souhlasím s výrokem B	86,2	83,9	83,3
3. nesouhlasím ani s jedním z nich	8,6	6,3	11

15. Proč jsou u nás lidé, kteří žijí v nouzi? Který z následujících důvodů takové situace považujete za nejdůležitější?
(Vyberte jednu z předepsaných odpovědí.)

	FHS	***PEF***	***FF***
1. protože mají smůlu	5,3	4,5	7,2
2. z lenosti a nedostatku pevné vůle	33,1	40,5	28,8
3. protože je v naší společnosti bezpráví	15,9	10,4	11,1
4. nevyhnutelně to patří k pokroku	6 7,2	10,1	
5. žádný z těchto důvodů	20,5	19,4	30,3
6. nevím	19,2	18	12,5

16. Ještě není tak dávno, co jste se rozhodoval/a, zda jít studovat na vysokou školu, nebo ne. Můžete uvést, co vás přivedlo k rozhodnutí jít na vysokou školu?
(Vyberte jednu odpověď v každém řádku. Využijte při tom stupnici, kde 1. rozhodně ano; 2. pouze částečně; 3. spíše ne; 4. rozhodně ne.)

		1			*2*			*3*			*4*	
	FHS	***PEF***	***FF***	***FHS***	***PEF***	***FF***	***FHS***	***PEF***	***FF***	***FHS***	***PEF***	***FF***
1. Rozvíjet svoji vzdělanost, znalosti a schopnosti.	79,2	57,8	71,4	19,5	33,6	24,8	1,3	8,1	3,3	0	0,4	0,5
2. Získat možnosti dobré profesionální kariéry.	46	71,2	66,7	36,7	23	24,8	14,7	4,5	7,6	2,7	1,4	1
3. Získat dobré postavení ve společnosti.	24,8	40,5	33,8	44,3	38,7	45,2	22,1	16,7	16,7	8,7	4,1	4,3
4. Získat vysokoškolský titul.	37,6	44,4	39,5	30,9	37,2	44,3	24,8	16,1	11,9	6,7	2,2	4,3
5. Pokračovat v rodinné tradici.	6,7	9,9	4,8	11,4	8,5	9,1	18,8	21,1	21,1	63,1	60,5	65,1
6. Získat možnost dobře placeného zaměstnání.	34,5	61	49	39,9	30	36,7	21,6	7,6	10,5	4,1	1,3	3,8
7. Prohloubit zájem o konkrétní obor.	43	25,9	54,5	40,9	40,2	34,4	12,8	29,5	8,6	3,4	4,5	2,4
8. Oddálit praxi, žít studentským životem.	18,6	26,1	15,8	42,8	30,3	33	24,1	27,1	26,1	14,5	16,5	25,1
9. Něco jiného, co:												

17. Jaký z následujících výroků popisuje nejlépe váš vlastní názor, mínění, smýšlení?
(Vyberte jednu z možných odpovědí.)

	FHS	PEF	FF
1. nevěřím v boha	14,6	20,2	19,1
2. nevím, zda bůh existuje, a nevěřím, že o tom můžeme získat jistotu	13,9	12,1	13,9
3. nevěřím v zosobněného, ztělesněného boha, ale věřím na vyšší moc	57,6	39,5	44
4. někdy věřím v boha, někdy ne	2,6	8,1	4,8
5. věřím v boha, přestože mám své pochybnosti	6,6	12,1	10,5
6. vím, že bůh existuje, nemám o tom žádné pochybnosti	4,6	8,1	7,7

18. Během svého života jste většinou bydlel/a…
(Vyberte jednu z možností.)

	FHS	***PEF***	***FF***
1. v obci do 2 tisíc obyvatel	12,8	24,1	24,9
2. v obci mezi 2 až 5 tisíci obyvateli	6,6	10,3	12,4
3. v obci mezi 5 až 20 tisíci obyvateli	19,2	20,5	18,7

4. v obci mezi 20 až 50 tisíci obyvateli	11,3	13,8	14,4
5. v obci mezi 50 až 100 tisíci obyvateli	4,6	6,7	9,1
6. v obci nad 100 tisíc obyvatel	11,9	21	18,2
7. v Praze	31,8	0,4	1,9
8. jiná situace, jaká:	2,0	3,1	0,5

19. Hlásil/a jste se na tuto fakultu rozhodnut/a, že ji chcete studovat, nebo to bylo jinak?

(Vyberte jednu možnost.)

	FHS	***PEF***	***FF***
1. Ano, chtěl/a jsem studovat právě na této fakultě.	18,5	34,1	56,2
2. Spíše ano, chtěl/a jsem studovat na fakultě tohoto zaměření.	35,1	35,9	25,2
3. Ani tak, ani tak: nebyl/a jsem si jist/a, na jaké fakultě chci studovat.	24,5	17,7	10,5
4. Spíše ne, chtěl/a jsem studovat na jiné fakultě, ale tam jsem se nedostal/a.	17,2	8,2	5,7
5. Rozhodně ne, chtěl/a jsem studovat něco zcela jiného, ale tam jsem se nedostal/a.	2	2,3	0
6. Jiná situace, jaká:	2,6	1,8	2,4

20. Během svého dosavadního života jste pobýval/a v rodině, kterou tvořili…

(Vyberte jednu z možností.)

	FHS	***PEF***	***FF***
1. po celou dobu oba vlastní rodiče	58,3	66,8	68,6
2. po většinu této doby oba vlastní rodiče	14,6	12,1	9,5
3. po většinu doby či stále oba rodiče, z nich byl ale jen jeden vlastní	7,3	5,4	5,7
4. převážně jen jeden z rodičů	17,9	14,3	12,9
5. převážně či po celou dobu bez rodičů	0	0,4	0,5
6. jiná situace, jaká:	2	0,9	2,9

21. Můžete se obrátit na některého z rodičů (či oba) se svými osobními starostmi či intimními problémy a otázkami?

(Vyberte jednu z možností.)

	FHS	*PEF*	*FF*
1. ano a vím, že mne vyslechnou a poradí mi	46	52,9	48,1
2. ano, ale jejich rady musím „filtrovat“	33,3	22,9	26,2
3. jen výjimečně a otázky nemohu formulovat přímo	13,3	14,3	15,7
4. skoro vůbec to nepřichází v úvahu	6,7	7,2	6,7
5. rozhodně ne	0,7	2,7	3,3

22. Jaké je nejvyšší dosažené vzdělání vašeho otce?

(Vyberte jednu z možností.)

	FHS	*PEF*	*FF*
1. základní	0,7	1,8	1,9
2. základní s vyučením	12,7	9,4	12,4
3. střední odborné bez maturity	16,7	26	27,8
4. střední s maturitou	37,3	30	33,5
5. vysokoškolské či vyšší	32	30	22,5
6. jiná situace, jaká:	0,7	2,7	1,9

23. A jaké je nejvyšší dosažené vzdělání vaší matky?

(Vyberte jednu z možností.)

		FHS	*PEF*	*FF*
1. základní		2	2,6	3,3
2. základní s vyučením	4,6	6	7,6	
3. střední odborné bez maturity	13,9	16,3	13,8	
4. střední s maturitou	44,4	46,4	48,1	
5. vysokoškolské či vyšší		33,8	27,9	26,7
6. jiná situace, jaká:		1,3	0,9	0,5

24. Poprosíme vás o odpovědi na otázky týkající se vybavení domácnosti, v níž žijete.
(I tady vyberte jednu odpověď v každém řádku podle toho, jak je vybavena domácnost, v níž žijete.)

Vybavení domácnosti	V naší domácnosti toto								
	1. máme			*2. nemůžeme si to dovolit*			*3. nemáme z jiného důvodu*		
	FHS	***PEF***	***FF***	***FHS***	***PEF***	***FF***	***FHS***	***PEF***	***FF***
1. Pokoj pro každého člena domácnosti.	69,5	83,3	61	8,6 13,3	5,6		21,9	11,2	25,7
2. Počítač připojený na internet.	99,3	100,0	98,6	0	0	0	2,7	0	1,4
3. Vlastníme byt v osobním vlastnictví nebo rodinný dům.	80,8	90	86,1	8,6	3,9	6,7	10,6	6,1	7,2
4. Knihovnu s nejméně 500 svazky.	40,4	26,3	34,8	3,3	1,3	4,8	56,3	72,4	60,5

25. Bez ohledu na to, jestli jste ženatý/vdaná, nebo ne: Žijete nyní se stálou partnerkou/partnerem ve společné domácnosti?

	FHS	***PEF***	***FF***
1. ano, a to (přibližně dobu)…	16,0	13	12,4
2. ne	84	87	87,6

26. V Praze, Brně, Olomouci bydlíte při vstupu do studia na vysoké škole…
(*Vyberte jednu možnost.*)

	FHS	***PEF***	***FF***
1. na koleji	17,2	31,7	42,1
2. v podnájmu	31,8	25,2	29,7
3. u rodičů	31,1	19,1	9,1
4. u příbuzných	2	1,3	0
5. ve vlastním bytě	4	4,3	1,4
6. nebydlím tady, denně dojíždím	12,6	17,4	16,7
7. jinak, jak:	1,3	0,9	1

27. Narodil/a jste se v roce: ……

	Věk dotazovaných:						
	19	20	21	22	23	24	25 a víc
FHS	30,5	41,1	16,6	7,3	3,3	1,3	0
PEF	32,9	46,8	13	4,8	1,7	0,9	0
FF	36,7	43,8	9,5	4,3	2,4	1,4	1,9

28. Jste	***FHS***	***PEF***	***FF***
1. žena	65,3	76,4	73,8
2. muž	34,7	23,6	26,2

Ještě jednou děkujeme za spolupráci!

Toto, prosíme, nevyplňujte!

29. Fakulta

30. Datum

Tazatel

Libor Prudký
Srovnání hodnotových struktur studentů prvních ročníků tří fakult
(Výsledky empirického sociologického výzkumu na Provozně ekonomické fakultě Mendelovy univerzity, Filozofické fakultě Univerzity Palackého a Fakultě humanitních studií Univerzity Karlovy)

Vydala Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy
Recenzovali: Mgr. M. Bodyová, Ph.D., a doc. Milan Tuček, CSc.
Odpovědná redaktorka: Marie Kratochvílová
Jazyková redakce: Jana Křížová
Grafická úprava a sazba (s použitím akvarelu Jaroslava J. Alta na obálce):
Pavel Mervart
Vydání 1.
Praha 2017
www.fhs.cuni.cz

ISBN 978-80-7571-018-5